

Client- ondersteuning in het gemeentelijk sociaal domein vanaf 2015 *Handreiking voor gemeenten*

Maart 2014

Een digitale versie van de toolkit is te vinden op www.invoeringwmo.nl (en www.dsa.nl/toolkitDIZ). Daarin werken de links genoemd in deze publicatie.

Colofon

Disclaimer: Deze rapportage is zorgvuldig en met medewerking van diverse partijen samengesteld; dit sluit eventuele onvolkomenheden niet uit. Aan de inhoud kunnen daarom geen rechten worden ontleend.

Opdrachtgever

TransitieBureau Wmo (VWS/VNG)

Auteurs (bureau HHM)

Ir. Nienke van Vliet, Drs. Nico Dam

Ir. Lambert Drouven

Vormgeving

Kris Kras Design

Inhoudsopgave

Deel 1. Cliëntondersteuning voor alle doelgroepen	5
1. Opdracht aan gemeenten	6
1.1 Veranderingen in het sociale domein	6
1.2 Huidige en toekomstige cliëntondersteuning	7
1.3 Betrokkenheid van burgers en cliënten	8
2. Visie en beleid	9
2.1 Waarom cliëntondersteuning?	9
2.2 Voor wie is cliëntondersteuning?	9
2.3 Welke vormen van cliëntondersteuning zijn er?	10
2.4 Wie verzorgt cliëntondersteuning?	14
3. Organisatie van cliëntondersteuning	20
3.1 Cliëntondersteuning binnen het gemeentelijke proces	20
3.2 Organisatievormen voor cliëntondersteuning	22
3.3 Toegang tot cliëntondersteuning	24
3.4 Contractering, bekostiging en verantwoording	25
3.5 Regionale samenwerking	27
3.6 Drie varianten voor de organisatie	28
Deel 2. Transitie cliëntondersteuning voor mensen met een handicap	30
4. De bestuurlijke afspraken	31
4.1 De transitie van de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap	31
4.2 Aard van de afspraken en monitoring	32
4.3 Inhoudelijke kaders: continuïteit van de ondersteuning	32
4.4 Financiële kaders: frictiekosten vermijden	33
4.5 Regionale samenwerking	36
4.6 Integrale Vroeghulp	37
5. Plan van aanpak	39
5.1 Route 1: voortzetting subsidie in het overgangsjaar 2015	39
5.2 Route 2: aansluiten van MEE-organisaties op gemaakte keuzes met betrekking tot het sociaal domein	40
5.3 Route 3: stappenplan voor implementatie nieuw beleid cliëntondersteuning	40
BIJLAGEN	
Bijlage 1. De bestuurlijke afspraken	42
Bijlage 2. Toelichting op de wettekst betreffende cliëntondersteuning	49
Bijlage 3. Cliëntondersteuning voor burgers met verschillende mate van regie	52
Bijlage 4. Praktische vormen van cliëntondersteuning	55
Bijlage 5. Budgetten MEE organisaties in 2014, per gemeente	57

Inleiding

Deze handreiking is door bureau HHM geschreven op verzoek van het VWS/VNG Transitiebureau Wmo, in nauwe samenwerking met MEE Nederland. In de nieuwe Wmo die naar verwachting per 1 januari 2015 in werking treedt, wordt cliëntondersteuning prominenter en uitgebreider gedefinieerd en toegelicht dan in de huidige Wmo. Gemeenten zijn vanaf 2015 ook verantwoordelijk voor de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap (de MEE-doelgroep) en in dat kader zullen de MEE-gelden worden toegevoegd aan het sociaal deelfonds van het Gemeentefonds. De nieuwe Wmo betekent niet alleen een transitie van de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap (de MEE-doelgroep) maar voor alle (groepen) burgers, dus ook voor ouderen en mensen met psychische beperkingen.

Deze transitie is onderdeel van de bredere decentralisatiebeweging waardoor de rol van gemeenten op het sociale domein groter wordt. De regering heeft er voor gekozen de verplichting voor gemeenten om cliëntondersteuning voor alle cliënten, van alle leeftijden en over alle levensdomeinen, in één wet (de nieuwe Wmo) te regelen. De cliëntondersteuning voor jeugd en gezin is dus ook in de nieuwe Wmo geregeld en niet in de Jeugdwet. Over de transitie van de cliëntondersteuning zijn op 21 februari 2014 bestuurlijke afspraken gemaakt tussen VWS, VNG en MEE-Nederland (zie bijlage 1). Het ondersteunen van gemeenten, onder meer met deze handreiking, maakt daar onderdeel van uit. Deze handreiking is tevens een hulpmiddel bij het maken van afspraken tussen gemeenten en MEE-organisaties. Voor 1 mei 2014 moet daardoor duidelijk ontstaan over de continuïteit van de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap.

Deze handreiking bestaat uit twee delen:

- In het eerste deel beschrijven we de transitie van de cliëntondersteuning als gevolg van de nieuwe Wmo voor alle groepen burgers, waarbij we vanuit de huidige praktijk suggesties doen voor de doorontwikkeling.
- Het tweede deel gaat specifiek in op de transitie van de cliëntondersteuning voor de MEE-doelgroep.

Deze handreiking bevat alle informatie beschikbaar per maart 2014. De meest recente informatie over cliëntondersteuning is altijd te vinden op: www.invoeringwmo.nl/content/clientondersteuning-o

Deel 1.

Clïëntondersteuning voor alle doelgroepen

In dit deel schetsen we de achtergronden van cliëntondersteuning en de aanleiding om deze handreiking te schrijven. Op basis van de voorgenomen wettelijke veranderingen, krijgen gemeenten een bredere opdracht op dit terrein. We geven een beeld van de cliëntondersteuning en hoe gemeenten daarmee om (kunnen) gaan.

In de tekst staan kaders met citaten uit informatie en interviews met organisaties, gemeenten en/of projecten die door landelijke cliëntenorganisaties als 'goede voorbeelden' zijn aangedragen.

1. Opdracht aan gemeenten

In deze paragraaf beschrijven we de aanleiding voor deze handreiking. Dit hangt samen met de aanstaande veranderingen in het sociale domein en de nieuwe Wmo die vanaf 2015 in werking treedt.

1.1 Veranderingen in het sociale domein

De invoering van de nieuwe Jeugdwet, de nieuwe Participatiewet en de nieuwe Wmo waarbij delen van de AWBZ worden gedecentraliseerd, geven gemeenten een veel grotere rol dan voorheen. Gemeenten krijgen de verantwoordelijkheid voor de totale ondersteuning van kwetsbare burgers bij hun zelfredzaamheid en hun maatschappelijke participatie.

Om de positie van cliënten te versterken, krijgen gemeenten in de nieuwe Wmo de wettelijke opdracht om voor alle burgers de functie van cliëntondersteuning in te richten en is die functie uitgebreid in inhoud en reikwijdte ten opzichte van de functie zoals die was beschreven in de oude Wmo. De bestuurlijke afspraken van VWS, VNG en MEE Nederland (bijlage 1) zijn gericht op een zorgvuldige transitie van de cliëntondersteuning van mensen met een handicap.

De nieuwe Wmo biedt het kader voor het maken van beleid voor cliëntondersteuning. Daarmee is in één wet de cliëntondersteuning voor het gehele sociale domein (dus ook Jeugdwet en Participatiewet) en andere levensdomeinen (zoals de zorg) geregeld. In deze nieuwe Wmo is beschreven wat onder cliëntondersteuning dient te worden verstaan en wat de taak van gemeenten hierbij is (zie ook bijlage 2).

Let op: waar in deze handreiking wordt gesproken over de cliëntondersteuning in de nieuwe Wmo, gaat het niet alleen om de cliëntondersteuning voor de cliënten in de Wmo, maar ook over de cliëntondersteuning in de Participatiewet en Jeugdwet en de zorg. Omdat op het moment van schrijven van de handreiking het wetsvoorstel nog in behandeling is in de Tweede Kamer, treden mogelijk nog wijzigingen op die consequenties hebben voor deze handreiking.

Definitie cliëntondersteuning in het wetsvoorstel Wmo 2015

In de wetstekst van de nieuwe Wmo wordt vastgelegd dat:

- Cliëntondersteuning inhoudt: ondersteuning met informatie, advies en algemene ondersteuning die bijdraagt aan het versterken van de zelfredzaamheid en participatie en het verkrijgen van een zo integraal mogelijke dienstverlening op het gebied van maatschappelijke ondersteuning, preventieve zorg, zorg, jeugdhulp, onderwijs, welzijn, wonen, werk en inkomen. De definitie in de nieuwe Wmo heeft dus een bredere reikwijdte dan in de huidige Wmo.
- Dat de gemeente ervoor zorg dient te dragen dat voor de ingezetenen cliëntondersteuning beschikbaar is. In de huidige Wmo is cliëntondersteuning een prestatieveld, in de nieuwe Wmo is het als verplichting geformuleerd.
- Dat de gemeente ervoor zorgdraagt dat bij de cliëntondersteuning het belang van betrokkene uitgangspunt is. Ook dit is een nieuw element in vergelijking tot de huidige Wmo.

- Cliëntondersteuning is een algemene voorziening en de gemeente dient periodiek een plan vast te stellen onder meer met betrekking tot algemene voorzieningen. Algemene voorzieningen zijn toegankelijk voor alle ingezetenen van een gemeente.
- Cliëntondersteuning is kosteloos voor de burger.

In de memorie van toelichting wordt verder invulling gegeven aan de inhoud en betekenis van cliëntondersteuning:

- De cliënt kan tijdens het onderzoek naar de hulpvraag – vaak in de vorm van een gesprek met de burger – gebruik maken van cliëntondersteuning. Dat kan zowel om informele (familie, vrienden) als formele vormen van cliëntondersteuning gaan. De nadruk op het belang van cliëntondersteuning bij de toegang is een nieuw element in de Wmo.
- De cliënt moet het gevoel hebben dat de deze persoon daadwerkelijk naast hem staat en in de positie is om zijn belang te dienen. Indien de cliënt twijfelt aan de objectiviteit heeft hij recht op een andere ondersteuner.
- De onafhankelijkheid van de cliëntondersteuner wordt gewaarborgd via de wettelijke plicht ervoor te zorgen dat uitgangspunt bij de cliëntondersteuning het belang van betrokkene is en door middel van professionele autonomie van de cliëntondersteuner, vergelijkbaar met functionarissen in de positie van sociale raadslieden, maatschappelijk werkers en ouderenadviseurs.
- Het is essentieel dat de hulpvraag domeinoverstijgend wordt bekeken en daarbij dient de gemeente zich niet te beperken tot voorzieningen waarvoor zij zelf verantwoordelijk is.
- Het is wenselijk dat de gemeente zich laat leiden door de één loketgedachte.
- De gemeente kan kiezen voor vormen van alternatieve geschillenbeslissing zoals mediation, cliëntondersteuning kan hierbij een belangrijke rol spelen.
- Cliëntondersteuning dient laagdrempelig te zijn en beschikbaar voor alle burgers van de gemeente.
- Cliëntondersteuning is ook beschikbaar voor aanvragers van een PGB en voor mantelzorgers met het oog op verlichting van de belasting van mantelzorgers. Dit betekent dat mantelzorgers ook een beroep kunnen doen op cliëntondersteuning.
- De gemeente is vrij – uiteraard met inachtneming van het bovenstaande – ten aanzien van de vormgeving van de cliëntondersteuning.

Voor een overzicht van alle passages in het wetsvoorstel Wmo met betrekking tot cliëntondersteuning, zie www.invoeringwmo.nl/cliëntondersteuning.

1.2 Huidige en toekomstige cliëntondersteuning

Er bestaan op dit moment meerdere vormen van cliëntondersteuning (zie hierna). Bijvoorbeeld het door gemeenten gefinancierde welzijn ouderen en de steunpunten GGZ, voor mensen met psychosociale of psychiatrische beperkingen en/of een verslaving of mensen die dak- en thuisloos zijn.

In deze handreiking geven we gemeenten een afwegingskader voor het maken van keuzes bij de vormgeving van cliëntondersteuning in de eigen gemeente. We hebben informatie verzameld over een aantal vormen van cliëntondersteuning, die algemeen als goede voorbeelden worden gezien. Gemeenten kunnen met die ervaringen hun voordeel doen.

1.3 Betrokkenheid van burgers en cliënten

In de nieuwe Wmo wordt geregeld dat burgers worden betrokken bij de uitvoering van de wet. In ieder geval worden ze in de gelegenheid gesteld voorstellen voor het beleid te doen en vroegtijdig gevraagd en ongevraagd advies uit te brengen bij de besluitvorming over verordeningen en beleidsvoorstellen. Juist bij het beleid met betrekking tot de functie onafhankelijke cliëntondersteuning, die immers bedoeld is om de positie van de (individuele) burger te versterken, is het van groot belang dat (vertegenwoordigers van) burgers actief worden betrokken.

Een belangrijk moment in de beleidscyclus is het opstellen van het Wmo-plan, omdat daarin de algemene voorziening cliëntondersteuning aan bod komt. Omdat cliëntondersteuning breder is dan de Wmo, is het aan te bevelen niet alleen burgers en cliënten vanuit Wmo en Jeugdwet, maar ook de cliëntenraden in het kader van de Participatieraad (c.q. de huidige voorgangers daarvan) te betrekken. Ook kunnen de lokale cliëntorganisaties op deze terreinen bijdragen. Dit geldt ook bij het bewaken van de kwaliteit van de cliëntondersteuning en de evaluatie van het beleid. De gemeente heeft ook de opdracht de medezeggenschap van cliënten bij beleid, uitvoering en klachtbehandeling van de organisaties die de cliëntondersteuning uitvoeren, goed te borgen.

2.

Visie en beleid

In dit hoofdstuk bespreken we de volgende vier aspecten van cliëntondersteuning in de huidige praktijk:

- Waarom cliëntondersteuning?
- Voor wie cliëntondersteuning?
- Welke vormen van cliëntondersteuning zijn er (kwaliteitskenmerken)?
- Wie verzorgt cliëntondersteuning?

2.1 Waarom cliëntondersteuning?

Cliëntondersteuning kan van belang zijn bij mensen die verminderd zelfredzaam zijn en niet goed in staat zijn zelf regie over het eigen leven te voeren. Ze kunnen bijvoorbeeld de hulpvraag moeilijk verwoorden, hebben beperkt inzicht en overzicht over problemen en mogelijke oplossingen en hebben hulp nodig bij het maken van keuzes. Cliëntondersteuning versterkt de positie van de cliënt, door te helpen met het formuleren van zijn hulpvraag, het maken van keuzes en het oplossen van problemen. De cliëntondersteuner staat “naast de cliënt” en kan een belangrijke bijdrage leveren aan de zelfredzaamheid en participatie van mensen. Deze laagdrempelige voorziening heeft ook een preventieve functie, waardoor onnodig beroep op zorg en ondersteuning kan worden voorkomen. Juist in de context van de decentralisaties kan cliëntondersteuning door middel van informatie, advies en kortdurende ondersteuning bijdragen aan de slagingskansen hiervan.

Het inrichten van cliëntondersteuning is opgedragen aan gemeenten als onderdeel van het gemeentelijk beleid op het sociale domein. De gemeenten hebben daarbij beleidsruimte om de maatschappelijke ondersteuning lokaal in te richten en daarbij de meest geschikte partijen te betrekken, ook als het gaat om de uitvoering van cliëntondersteuning. Het gaat daarbij om zowel informele cliëntondersteuning, die vanuit het netwerk van de burger of vrijwilligersorganisaties wordt geboden; als om formele cliëntondersteuning, die beroepsmatig wordt geboden.

Cliëntondersteuning heeft door haar levensbrede karakter een functie voor het sociale domein in bredere zin. De gemeentelijke visie op cliëntondersteuning hangt daarom nauw samen met de gemeentelijke visie op dat hele sociaal domein. Dat vraagt om een benadering van het onderwerp cliëntondersteuning die verder gaat dan het organiseren van cliëntondersteuning als een voorziening in de Wmo. Van algemene laagdrempelige cliëntondersteuning kan immers een preventieve werking uitgaan die bijdraagt aan zelfredzaamheid. Daardoor kan het beroep op andere vormen van maatschappelijke ondersteuning verminderen. Dit vraagt derhalve om een benadering van cliëntondersteuning als integraal onderdeel van de veranderingen in het sociale domein.

2.2 Voor wie is cliëntondersteuning?

Cliëntondersteuning is toegankelijk voor alle burgers, maar richt zich vooral op kwetsbare burgers met beperkte regie en beperkte sociale zelfredzaamheid, en die problemen hebben met het zelfstandig participeren in de samenleving. Het gaat bijvoorbeeld om burgers waarbij de kwetsbaarheid samenhangt met beperkingen, chronische (psychiatrische) beperkingen, ziekte en/of ouderdomsverschijnselen. In tabel 1 (bladzijde 11) zijn verschillende groepen van kwetsbare burgers benoemd. Op basis van deze tabel kan de gemeente nagaan voor welke subgroepen welke vorm van cliëntondersteuning gewenst is.

Het gaat bijvoorbeeld om ouderen met beperkingen (subgroep: mensen met dementie), mensen met psychosociale of psychiatrische beperkingen en/of een verslaving, mensen die dak- en thuisloos zijn, mensen met een verstandelijke beperking (subgroep: de 2,3 miljoen zwakbegaafden, de mensen met een IQ tussen 70 en 85), mensen met niet-aangeboren hersenletsel (NAH), mensen met een autistische stoornis, multi-probleemgezinnen et cetera.

2.3 Welke vormen van cliëntondersteuning zijn er?

Clientondersteuning kan op verschillende manieren tot uitvoering komen. Bijvoorbeeld het geven van informatie en advies, vraagverheldering, kortdurende ondersteuning, activering van de cliënt en diens netwerk, bemiddeling en verwijzing, ondersteuning bij crisis ingeval van interventie, hulp bij monitoring en evaluatie van dienstverlening en zorg, hulp bij klachten en (voorkomen van) bezwaar en beroep.

Informele vormen van cliëntondersteuning zijn bijvoorbeeld de vrijwillige ouderenadviseurs van de ouderenbonden, cliënten- en familieorganisaties, cliënten-belangenbureaus, lotgenotencontacten en ervaringsdeskundigen.

Cliëntondersteuning speelt zich altijd af op het snijvlak van informele en formele zorg en ondersteuning. Het faciliteren van informele ondersteuning en de aansluiting op formele ondersteuning vormen een belangrijk deel van het beleid voor cliëntondersteuning. Faciliteren van informele ondersteuning kan erg breed zijn: van ondersteunen van familie/netwerk tot ervaringsdeskundigen opleiden.

De meeste voorbeelden in de memorie van toelichting van het wetsvoorstel Wmo hebben betrekking op individuele cliëntondersteuning, ofschoon ook collectieve vormen worden genoemd zoals de GGZ-steunpunten, Wmo-loketten en hulplijnen.

In de memorie van toelichting van het wetsvoorstel staat dat de gemeente beleidsvrijheid heeft bij de vormgeving van de cliëntondersteuning. Het staat de gemeente dan ook vrij om collectieve of groepsgewijze vormen van cliëntondersteuning in te zetten, die vaak als voordeel hebben dat ze meer mensen bereiken, daarmee efficiënt zijn en ook een preventieve werking hebben. Niet alleen de decentralisaties als zodanig maar juist ook de laagdrempelige voorziening cliëntondersteuning biedt een unieke kans bij uitstap voor preventie, om problemen tijdig te onderkennen en te voorkomen c.q. verergering tegen te gaan. Collectieve voorzieningen kunnen ook bijdragen aan een meer inclusieve samenleving.

Voorbeelden van collectieve c.q. groepsgewijze voorzieningen:

- de steunpunten GGZ. Door een laagdrempelige inloop worden mensen bereikt die veelal zorg mijden met advies en vormen van (cliënt)ondersteuning. Het betreft vaak samenwerkingsverbanden van meerdere partijen en financiering uit verschillende bronnen, waaronder de gemeente.
- groepscursussen (seksuele) weerbaarheid. Deze worden bijvoorbeeld door MEE gegeven aan mensen met verstandelijke beperkingen.

Zowel steunpunten GGZ als ouderenadviseurs en MEE-organisaties hebben nu een uitgebreid palet aan voorzieningen en richten zich op de volle breedte van de aanwezige problematiek. Per organisatie varieert soms het aanbod. Het betreft hier soms ook activiteiten die meer op het grensvlak liggen van andere vormen van zorg en ondersteuning. Niet alle vormen van cliëntondersteuning zijn voor alle cliënten passend. Burgers met een verschillende mate van regie en sociale redzaamheid hebben behoefte aan verschillende vormen van cliëntondersteuning. Zie bijlage 3 voor een uitwerking.

MEE organisaties

De MEE-organisaties leveren op dit moment cliëntondersteuning gericht op mensen met een verstandelijke, lichamelijke of zintuiglijke beperking (aangeboren of ontstaan door een chronische ziekte of een beperking uit het autistisch spectrum). De huidige cliëntondersteuning door MEE is ook gericht op de ouders, familieleden, andere verwanten, verzorgers of vertegenwoordigers.

Het is van belang voor gemeenten te weten welke activiteiten de MEE-organisaties nu uitvoeren voor zowel het Wmo-beleid als bij de inschakeling van MEE voor de uitvoering van andere activiteiten. Gemeenten ontvangen begin maart 2014 van de betreffende MEE-organisatie informatie over het aantal cliënten en de kenmerken van de cliënten.

Steunpunten GGZ

Steunpunten GGZ bieden individuele en collectieve ondersteuning aan mensen met psychosociale of psychiatrische problematiek, inclusief verslavingsproblemen, en aan hun naastbetrokkenen. De meeste steunpunten richten zich ook op de doelgroep van maatschappelijke opvang en vrouwenopvang. De ondersteuning is levensbreed.

Steunpunten GGZ werken met een combinatie van professionals en vrijwilligers, meestal ervaringsdeskundigen met een training of opleiding ervaringsdeskundigheid.

Kenmerken van de werkwijze van steunpunten GGZ zijn: laagdrempelig; cliëntvolgend; onafhankelijk; empowerment (gericht op versterking eigen kracht en eigen netwerk) en ervaringsdeskundig.

Niet alle steunpunten treden op onder de naam steunpunt GGZ. Andere namen zijn onder meer: zelfregiecentrum, STIP (Steun- en Informatie Punt) en Cliëntenbelangen-bureau. De cliëntondersteuning kan deel uitmaken van het aanbod van een Regionale Cliëntenorganisatie (RCO). De steunpunten worden doorgaans vanuit de Wmo gefinancierd; sommige steunpunten ontvangen daarnaast geld vanuit zorginstellingen of vanuit zorgkantoren/zorgverzekeraars. Het precieze aanbod varieert per steunpunt en per regio.

Kwaliteitskenmerken

Bij het uitvoeren van cliëntondersteuning wordt uitgegaan van een aantal kenmerken, vanuit het perspectief van de kwetsbare burgers die een beroep op de ondersteuning (kunnen) doen. Deze lichten we hieronder toe. Ze zijn omschreven in het wettelijke kader voor cliëntondersteuning in de Wmo 2015. Daarnaast zijn de kenmerken ontleend aan de jarenlange ervaring met de cliëntondersteuning zoals de verschillende organisaties die momenteel bieden.

1. Levenslang en levensbreed

‘Cliëntondersteuning is toegankelijk en geschikt voor alle categorieën van cliënten.’

In principe kunnen alle (kwetsbare) burgers een beroep doen op cliëntondersteuning. Er zijn verschillende mogelijkheden om alle doelgroepen te rubriceren. Onderstaand overzicht biedt een handvat om te kunnen afwegen of de cliëntondersteuning van alle denkbare categorieën burgers in de gemeente goed zijn belegd. Dit criterium veronderstelt dat de gemeente over alle combinaties van de onderstaande categorieën expertise in cliëntondersteuning beschikbaar heeft.

- *Leeftijdscategorieën:*
    - 0-18 jaar (met name gericht op opvoedings- en ontwikkelingsproblemen en leren)
    - 18-25 jaar (met name gericht op zo zelfstandig mogelijk wonen en werken)
    - 25-65 jaar (met name gericht op zo zelfstandig mogelijk bestaan en maatschappelijke participatie)
    - 65+ (met name gericht op zinvolle daginvulling en behoud zelfstandigheid)
- Bij de overgangen van leeftijdscategorieën mag de cliënt geen drempels ondervinden.

- *Aard van problematiek (niet limitatief):*
  - Verstandelijke beperkingen
  - Lichamelijke beperkingen, waaronder ook niet aangeboren hersenafwijkingen
  - Zintuiglijke beperkingen
  - Chronische beperkingen
  - Psychosociale en/of psychiatrische problematiek
  - Ouderdomsproblematiek

- *Integraal, over de verschillende domeinen van het menselijk leven, zoals:*
  - opvoeding en ontwikkeling
  - zelfstandig wonen en samenleven
  - leren en werken
  - regelgeving en geldzaken
  - vrienden en relaties
  - vrije tijd en sport

2. Laagdrempelig en ‘in het belang van de cliënt’

Clïëntondersteuning is makkelijk bereikbaar en is primair in het belang van de individuele cliënt.

Laagdrempelig

In principe kunnen alle (kwetsbare) burgers een beroep doen op cliëntondersteuning. De wet verbiedt gemeenten drempels op te werpen voor burgers die een beroep doen op cliëntondersteuning. De cliëntondersteuning dient gratis en goed toegankelijk te zijn, bijvoorbeeld telefonisch, digitaal en via een fysiek loket. De beschikbaarheid van cliëntondersteuning geldt overigens niet alleen bij de toegang maar ook daarvoor c.q. daarna. Met name voor cliënten die moeilijk te bereiken zijn voor de hulpverlening, zijn werkwijzen als outreachend werken, ambulante werk, gebruik maken van wijknetwerken, ervaringsdeskundigen, een laagdrempelige inloop et cetera, van belang. De gemeente dient de cliënten die vaak minder assertief zijn, goed te informeren over de beschikbaarheid van onafhankelijke cliëntondersteuning, in het bijzonder bij de toegang.

‘In het belang van de cliënt’

In het wetsvoorstel Wmo staat dat uitgangspunt bij de cliëntondersteuning het belang van de cliënt is. In de memorie van toelichting is dit nader toegelicht:

“Het college moet er voor zorgen dat de cliëntondersteuning zo wordt vormgegeven dat het belang van de betrokken cliënt in deze ondersteuning uitgangspunt is. Hiermee wordt de onafhankelijkheid van de cliëntondersteuner, langs de weg van de professionaliteit en de wettelijke plicht voor het college ten aanzien van de (organisatorische) invulling, naar de mening van de regering voldoende gewaarborgd. Het is van belang dat de cliëntondersteuner daadwerkelijk het belang van de cliënt dient en dat de cliënt het gevoel heeft dat deze persoon naast hem staat en in de positie is om diens belang te dienen. Indien de cliënt twijfelt aan de objectiviteit van de cliëntondersteuner, mag hij de gemeente daarop wijzen en vragen om een andere ondersteuner. De gemeente moet aan dat verzoek gehoor geven. Uiteraard kan de cliënt ook zelf zijn ondersteuning organiseren (naasten, vertegenwoordigers).”

“De regering benadrukt dat een goede cliëntondersteuning professionaliteit veronderstelt, waarbij het belang van de betrokken cliënt het uitgangspunt in die ondersteuning dient te zijn. Dit vraagt om een professionele autonomie, vergelijkbaar met functionarissen in de positie van sociale raadsleden, maatschappelijk-werkers en ouderenadviseurs. Met het oog hierop wordt met dit wetsvoorstel geregeld dat gemeenten er zorg voor dragen dat cliëntondersteuning vanuit dit uitgangspunt wordt vormgegeven. Dit geldt zowel voor de situatie waarin gemeenten cliëntondersteuning van derden betrekken als de situatie waarin cliëntondersteuners hun activiteiten vanuit de gemeente verrichten.”

De gemeente heeft, met inachtneming van het bovenstaande, beleidsvrijheid bij het invullen van het uitgangspunt dat cliëntondersteuning in het belang van de cliënt dient te zijn. Gemeenten kunnen dus de cliëntondersteuning in eigen beheer of door een externe aanbieder laten uitvoeren, mits gewaarborgd is dat uitgangspunt daarbij het belang van de cliënt is.

De memorie van toelichting van het wetsvoorstel geeft aan dat professionele cliëntondersteuners dienen te werken op basis van professionele autonomie, vergelijkbaar met sociaal raadslieden, maatschappelijk werkers en ouderenadviseurs. Bij het maatschappelijk werk wordt bijvoorbeeld de onafhankelijkheid gewaarborgd via de 'Beroepscode voor de maatschappelijk werker' van de NVMW voor het beroepsmatig - en in het belang van de cliënt - handelen van de maatschappelijk werker (zie: www.nvmw.nl/beroepscode). Ook de sociaal raadslieden hebben een beroepscode, van de LOSR/MO-groep (zie: www.sociaalraadslieden.nl/beroepscode).

Een gemeente kan van een externe aanbieder van cliëntondersteuning eisen en erop toezien dat een dergelijke, doorgaans door de sector zelf ontwikkelde, code wordt gehanteerd. Indien de gemeente ervoor kiest de cliëntondersteuning door een separate organisatie uit te laten voeren, zoals bijvoorbeeld een welzijnsorganisatie of een MEE-organisatie, kunnen in aanvulling daarop afspraken worden gemaakt over de invulling van dit uitgangspunt 'in het belang van de cliënt'. Indien de gemeente kiest voor aanbesteding, kunnen eisen op dit punt in het bestek voor aanbesteding worden opgenomen. Indien wordt gekozen voor subsidie kan dit in de subsidiebepalingen worden opgenomen.

Indien de gemeente de cliëntondersteuning in eigen beheer organiseert, kan de gemeente door middel van de organisatorische vormgeving (en afspraken over de werkwijze) regelen dat cliëntondersteuners onafhankelijk en op basis van professionele autonomie kunnen functioneren. Sommige gemeenten hebben bijvoorbeeld een Bureau c.q. Instituut sociaal raadslieden die door middel van een (Professioneel) Statuut een aparte status heeft binnen de gemeentelijke organisatie, zodat het onafhankelijk functioneren van de raadsleden gewaarborgd is. Een soortgelijk Statuut zou kunnen worden gehanteerd bij de cliëntondersteuning.

Cliëntondersteuning is breder dan de Wmo. Het is aan de gemeenten om de cliëntondersteuning integraal onderdeel te maken van of te koppelen aan de gemeentelijke processen rond de nieuwe Wmo, de Jeugdwet en de Participatiewet (onder meer de toegang). Zo is het denkbaar dat de cliëntondersteuner bijvoorbeeld het gesprek met de burger voert of het onderzoek naar de hulpvraag uitvoert. Ook kan de functie cliëntondersteuning worden geïntegreerd in de sociale wijkteams. Dat vereist wel dat er goede waarborgen zijn voor het uitgangspunt 'in het belang van de cliënt' en het kunnen handelen op basis van professionele autonomie, zoals het hanteren van een beroepscode en het werken met een Statuut waarmee de onafhankelijkheid is geborgd.

De memorie van toelichting bij het wetsvoorstel voor de Wmo vermeldt niets over de situatie dat de beslissing over het toewijzen van een voorziening en de cliëntondersteuning in één hand liggen. Dat houdt het reële risico in dat vermenging kan optreden van het belang van de gemeente (of een aanbieder) en dat van de cliënt, hetgeen strijdig is met de wettelijke eisen. Beslissen op een aanvraag en de cliëntondersteuning kunnen dus niet in één hand liggen, dat wil zeggen niet door één en dezelfde persoon worden uitgevoerd. De cliënt moet er op kunnen vertrouwen dat de cliëntondersteuner naast hem staat en in de positie is om zijn belang te dienen.

De cliënt kan om een andere cliëntondersteuner vragen indien hij twijfelt over de objectiviteit van de cliëntondersteuner. De gemeente moet daaraan gehoor geven. Ofschoon het wetsvoorstel op dat punt niets voorschrijft, kan de gemeente ervoor kiezen dat een cliënt keuzemogelijkheden heeft ten aanzien van de cliëntondersteuning, bijvoorbeeld door meerdere organisaties daarvoor in te schakelen waaruit de cliënt kan kiezen. Ofschoon de gemeente daartoe niet verplicht is, kan het een vernieuwende werkwijze zijn dat de cliënt kan opteren voor een pgb voor cliëntondersteuning.

Steunpunt GGZ Utrecht:

Een eigen loket is voor onze klanten van belang, omdat ze hier herkenning vinden. Het is onafhankelijk van anderen, er is sprake van veiligheid en vertrouwelijkheid. Wij vinden het van belang dat er een onafhankelijk steunpunt blijft bestaan, waar mensen hun verhaal kunnen doen en verhaal kunnen halen.

3. Deskundig

Clïëntondersteuning wordt op deskundige wijze geboden en is zoveel mogelijk gebaseerd op expertise over alle domeinen van het leven.

Niet alleen rondom informatie, vraagverheldering en advies, maar ook bij kortdurende trajectondersteuning en bij hulp bij klachten en bezwaren, is de expertise van de ondersteuner van belang. Deze moet in staat zijn om de achterliggende factoren van de kwetsbaarheid te kunnen herkennen en erkennen en over de ervaring en vaardigheden kunnen beschikken om de cliënt te kunnen ondersteunen en een vertrouwensband op te kunnen bouwen met de cliënt. Deze expertise kan de ondersteuner toepassen in alle domeinen van het leven (o.m. Jeugdwet, Wmo, Zvw en Participatiewet). Professionals kunnen informele zorgverleners ondersteunen door hun deskundigheid over te brengen.

Reeds eerder is in de handreiking gewezen op de relatie tussen professionaliteit en de onafhankelijkheid van de cliëntondersteuner. De cliëntondersteuner handelt op basis van professionele autonomie met als uitgangspunt het belang van de cliënt. Niet elke hulpvraag en hulpvrager vereist dezelfde expertise. Soms kan lotgenotencontact, buddy's, contacten met ervaringsdeskundigen of met informele hulpverleners voldoende zijn, soms is expertise van formele ondersteuning vereist. De keuze voor de inzet van informele of formele vormen van cliëntondersteuning en voor generieke of specifieke ondersteuning, is mede afhankelijk van aard van hulpvraag en hulpvrager.

4. Keuzevrijheid

Clïëntondersteuning biedt keuzevrijheid voor cliënten om de eigen ondersteuning te kiezen.

De cliënt moet het gevoel krijgen dat een cliëntondersteuner naast hem staat en de cliëntondersteuner dient te handelen vanuit het belang van de cliënt. Op het moment dat een cliënt twijfelt aan de objectiviteit van de cliëntondersteuner heeft hij de vrijheid om de gemeente te vragen om een andere ondersteuner. De cliënt kan ook het besluit nemen zijn ondersteuning zelf te regelen.

2.4 Wie verzorgt cliëntondersteuning?

Er zijn in Nederland meerdere voorzieningen die momenteel cliëntondersteuning bieden. Veelal beperken deze zich tot specifieke doelgroepen. De bestaande voorzieningen zijn doorgaans onafhankelijk van elkaar georganiseerd, maar kunnen in de uitvoering van hun werk samenwerken. Het is, mede gelet op de hiervoor genoemde kwaliteitskenmerken, voor de gemeente belangrijk goed na te gaan welke partijen nu reeds een vorm van cliëntondersteuning leveren en voor welke doelgroepen van burgers. Vergeet daarbij niet de cliëntenorganisaties. Ook die leveren vaak vormen van cliëntondersteuning, zoals ondersteuning bij bezwaar, informatie voor cliënten en lotgenotencontact.

Niet in elke gemeente zijn alle mogelijke voorzieningen voor cliëntondersteuning beschikbaar. Dit heeft onder andere te maken met het schaalniveau (regionaal, lokaal) en het lokale beleid van gemeenten. In de brochure 'Cliëntondersteuning: wat houdt dat in?' (NIZW 2006) staat uitgebreid beschreven wat de achtergrond en werkwijze van elk van de voorzieningen is. In tabel 1 is aangegeven op welke doelgroepen de verschillende huidige voorzieningen voor cliëntondersteuning zich richten. In tabel 2 is daarna een globale werkwijze per voorziening weergegeven. Let wel deze tabellen zijn niet uitputtend, maar bevatten wel een groot deel van de vormen van cliëntondersteuning en een groot deel van de subgroepen onder kwetsbare burgers.

Uit tabel 1 blijkt duidelijk dat er voor diverse subgroepen op dit moment meerdere aanbieders zijn van cliëntondersteuning. Een belangrijke wens die in de nieuwe Wmo is gesteld, is dat een burger in principe op één plek terecht moet kunnen waar hij de nodige informatie kan verkrijgen over het gehele aanbod van voorzieningen. Met andere woorden het is voor de cliënt belangrijk dat hij/zij zich niet vaker dan eenmaal tot de gemeente of een daartoe aangewezen partij hoeft te wenden om over zijn bredere ondersteuningsvraag de nodige informatie te verkrijgen.

Daarbij mag de gemeente zich niet beperken tot de voorzieningen waar zij zelf geheel of gedeeltelijk voor verantwoordelijk is. Ze moet ook informatie geven over relevante aanpalende domeinen, zoals participatie, wonen, onderwijs en zorg gefinancierd door de zorgverzekeraar vanuit de Zorgverzekeringswet (Zvw). Cliëntondersteuning vanuit de Wmo reikt tot en met de poort van de Wet langdurige zorg (Wlz), het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ). Zodra mensen een indicatie hebben voor de Wlz wordt vanuit die wet de cliëntondersteuning voor de cliënt geregeld.

NB: In de Jeugdwet is de functie van onafhankelijk vertrouwenspersoon geregeld, dat is een separate functie die met name speelt bij geschillen.

In tabel 2 is per huidige aanbieder die individuele cliëntondersteuning verzorgt, aangegeven wat de globale vorm en werkwijze is.

Subgroepen op basis van aard van de kwetsbaarheid

Subgroepen onder kwetsbare burgers	Ouder adviseur ¹	MEE	Steunpunt GGZ	Informele zorg ²	AMW ³	Sociaal Raadslieden	SHG ⁴	CJG ⁵
Ouderen met lichamelijke en of cognitieve en of psychogeriatrische en of materiële en of zintuiglijke problemen	✓	✓		✓	✓			
Mensen met een (licht) verstandelijke beperking		✓		✓				
Mensen met (chronische) psychosociale en/of psychiatrische problemen	✓	✓	✓	✓				
Mensen met autisme		✓	✓	✓				
Chronisch zieken	✓	✓		✓				
Mensen met lichamelijke beperkingen	✓	✓		✓				
Mensen met niet aangeboren hersenletsel (NAH)		✓						
Mensen met zintuiglijke problemen ⁶	✓	✓		✓				
Jonge kinderen met (dreigende) ontwikkelingsachterstanden ⁷		✓		✓	✓			✓

Tabel 1. Doelgroepen en aanbieders van cliëntondersteuning (niet limitatief)

1 Er zijn zowel professionele als vrijwillige ouderenadviseurs.

2 Informele Zorg omvat onder andere steunpunten mantelzorg, vriendendiensten, buddyzorg en vrijwillige thuishulp.

3 AMW staat voor zowel algemeen maatschappelijk werk als school maatschappelijk werk.

4 Steunpunt Huiselijk Geweld, nu bezig samen te gaan met het meldpunt kindermishandeling.

5 Centrum voor Jeugd en Gezin.

6 De aanbieders van zorg voor zintuiglijk gehandicapten bieden een vorm van cliëntondersteuning voor deze doelgroep.

7 Achterstanden als gevolg van een verstandelijke, lichamelijke, zintuiglijke beperking, gedragsproblemen of een chronische ziekte.

Subgroepen op basis van aard van de problematiek

Subgroepen onder kwetsbare burgers	Ouder adviseur ¹	MEE	Steunpunt GGZ	Informele zorg ²	AMW ³	Sociaal Raadslieden	SHG ⁴	CJG ⁵
Mensen die te maken hebben met relationeel geweld		✓	✓		✓		✓	✓
Mensen met financiële problemen (uitkering nodig of schulden hebben)		✓	✓		✓	✓		
Mensen die huishoudelijke hulp nodig hebben	✓	✓	✓					
Mensen met een beperking die begeleiding nodig hebben naar werk en scholing		✓	✓		✓			
Gezinnen met een vraag betreft opvoeding/opgroeien		✓						✓
Gezinnen met een vraag betreft problematiek bij een of meer kinderen		✓	✓					✓
Dak en thuislozen		✓	✓					
Mensen met meervoudige problematiek		✓	✓	✓				

Primaire doelgroep voor deze voorziening ⁸	Documentatie over dit onderwerp:
Secundaire subgroep voor deze voorziening	<ul style="list-style-type: none"> - Dienstenboek MEE: MEE maakt meedoen mogelijk, mei 2011 - Integrale cliëntondersteuning: meer dan het Wmo-loket, Movisie 2009 - Cliëntondersteuning: wat houdt dat in?, NIZW 2006

vervolg tabel 1. Doelgroepen en aanbieders van cliëntondersteuning (niet limitatief)

⁸ Dit kan per regio verschillen.

Aanbieders cliëntondersteuning	Globale vorm en werkwijze (steeds gericht op de specifieke doelgroep)	
	Wat	Hoe
Ouderen adviseurs	Vooraf informatie en advies, gericht op de mogelijkheden van voorzieningen die bijdragen aan welzijn en het verkrijgen van zorg. Organiseren van collectieve vormen van ondersteuning zoals maaltijdendiensten.	Vooraf gericht op ouderen . Soms standaard huisbezoeken, inloopspreekuren in welzijnslocaties. Zowel beroepsmatige als vrijwillige ouderenadviseurs.
MEE	Informatie, advies, hulpvraagverduidelijking, kortdurende ondersteuning, belangenbehartiging, training en lotgenotencontact gericht op bevorderen van zelfredzaamheid. In alle levensfasen en gericht op alle levensgebieden: wonen en samenleven, opvoeding en ontwikkeling, leren en werken, regelgeving en geldzaken. Dit ook voor mensen met meervoudige problematiek.	Vooraf gericht op mensen met een beperking en mensen met meervoudige problematiek. Cliëntondersteuners werken vanuit eigen regie van de cliënt met methoden gericht op sociale netwerk versterking en gaan in veel gevallen naar de cliënten toe.
GGZ steunpunten	Naast informatie en advies gericht op 'empowerment' van de cliënt. Gaat samen met verkrijgen van voorzieningen en individuele belangenbehartiging daarbij.	Meestal inloopuren en telefonische spreekuren, ook bij mensen thuis. Vaak aandacht voor anderstaligen door tolken. Soms ondersteuning door ex-clieuten (ervaringsdeskundige professionals).
Informele zorg ⁹	Zie basisfuncties informele zorg. Gericht op informatie en advies en op het verkrijgen van niet-geïndiceerde vormen van begeleiding, zoals inzet vrijwilliger, lotgenotencontact. Hulp bij inregelen (respijt)zorg.	Inloopfunctie, soms onderdeel gemeentelijk Wmo loket. Op afspraak huisbezoek.
AMW	Algemene ondersteuning gericht op zelfredzaamheid in het eigen leven, hulp bij het verkrijgen van professionele hulp indien nodig.	Spreekuren en op afspraken in het kantoor van de dienst. Vragen per email kan ook.
Sociaal Raadslieden	Hulp en advies bij materiële, juridische, belastingtechnische en financiële vragen. Doorverwijzing en hulp bij het verkrijgen van die hulp. Idem bij klachten/ bezwaar/beroep.	Spreekuren, telefonisch en per email. Op afspraak bezoek, eventueel bij cliënt thuis.
Steunpunt huiselijk geweld (SHG)	Informatie en advies en toeleiding naar ondersteuning en zorg.	Reactie op melding uit het netwerk. Men gaat indien nodig naar cliëntsysteem toe.
Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG)	Hulp en advies bij opvoedingsvragen; zo nodig doorverwijzing naar instanties die professionele hulp kunnen bieden.	Voorname inloop spreekuren en telefonische bereikbaarheid. Op afspraak gesprek, eventueel bij cliënt thuis.
Wmo loket	Informatie en advies over - en verstrekken van diverse voorzieningen voor in principe alle burgers.	Vaak gericht op enkelvoudige vragen; de burger kan doorgaans terecht bij een fysiek loket of wordt telefonisch geholpen. In ontwikkeling vanwege het 'keukentafelgesprek'. Breedte en diepte takenpakket verschilt per gemeente.

Tabel 2. Globale vorm en werkwijze per aanbieder van cliëntondersteuning (niet limitatieve opsomming)

⁹ Informele Zorg omvat onder andere steunpunten mantelzorg, vriendendiensten, buddyzorg en vrijwillige thuishulp.

Stip GGZ Arnhem:

Mensen zelf in staat stellen om de eigen regie te pakken. Onze focus ligt op het versterken van de eigen regie en ze op het goede spoor te zetten.

MEE:

consulenten van MEE staan naast de hulpvrager, niet alleen als tolk-vertaler bij het "gesprek over de heg", maar ze zijn ook betrokken bij de organisatie en regie van de hele hulpverlening in samenspraak met de cliënt. De consulent stemt met de cliënt de verschillende trajecten af en controleert of alles naar wens gaat. Deze ondersteuner beziet hoeveel regie de cliënt op dat moment zelf kan voeren. Dat kan wisselen al naar gelang de omstandigheden.

3.

Organisatie van cliëntondersteuning

In dit hoofdstuk kijken we vooruit naar de uitwerking van de nieuwe Wmo 2015. Zoals hiervoor aangegeven, is de cliëntondersteuning voor alle doelgroepen en over alle domeinen van het leven. De gemeente staat voor de uitdaging de hiervoor genoemde huidige vormen van informele en formele cliëntondersteuning tot een goed werkend geheel te maken. Voor een deel kan de gemeente dat via financiering bereiken, voor een deel zal dat door middel van overleg en afstemming moeten. In dit hoofdstuk reiken we daarvoor gedachten en overwegingen aan. Dat doen we aan de hand van de volgende aspecten:

- cliëntondersteuning binnen het gemeentelijke proces;
- organisatievormen;
- toegang tot cliëntondersteuning;
- contractering, bekostiging en verantwoording;
- regionale samenwerking;
- 3 varianten voor de organisatie.

WIJ Eindhoven:

Er is geen blauwdruk. Een aanpak die werkt is compleet afhankelijk van de omgeving. De aanpak verschilt per gemeente en per buurt. Doe het samen en durf fouten te maken. Je moet gaandeweg verbeteren.

3.1 Cliëntondersteuning binnen het gemeentelijke proces

De gemeente is vrij in de vormgeving van de maatschappelijke ondersteuning. Het is dan ook aan gemeenten om te beslissen of en hoe ze de cliëntondersteuning willen koppelen aan of integreren in de gemeentelijke processen en voorzieningen rond maatschappelijke ondersteuning in brede zin, zoals de toegang. Hier liggen bij uitstek kansen voor de gemeenten om te komen tot een integrale behandeling van hulpvragen, bijvoorbeeld op basis van de éénloketgedachte.

De veranderingen in het gemeentelijke sociale domein als gevolg van de veranderende wetgeving, worden door gemeenten op verschillende manieren voorbereid en opgepakt. In grote lijnen is daar wel een rode draad uit te halen, die we hieronder globaal beschrijven in drie kernonderdelen van de werkwijze:

- A. Gemeenten zetten in op het versterken van de 'civil society'; de zorgzame participatiesamenleving, waarin mensen omzien naar elkaar. De kwetsbare burgers worden geactiveerd om zoveel mogelijk eigen oplossingen te realiseren, zelf te organiseren en/of in het sociale netwerk: empowerment van de burger. De inzet van de gemeentelijke ondersteuning in het sociaal domein, is gericht op het versterken van de oplossingskracht van burgers, preventie en vroege signalering van mogelijke problemen.

Hierbij is de cliëntondersteuning, naast informatievoorziening en advies, vooral gericht op het faciliteren van de burger bij het gebruik maken van de eigen mogelijkheden en het eigen netwerk. Onder andere door bij te dragen aan de verheldering van de vraag die de burger mogelijk heeft, het vinden van vormen

van ondersteuning en aan de eigen regie van de burger en de activering van zijn persoonlijke netwerk. Daarnaast kan cliëntondersteuning bijdragen aan de preventieve kracht in de wijk door bijvoorbeeld lotgenotencontact te organiseren.

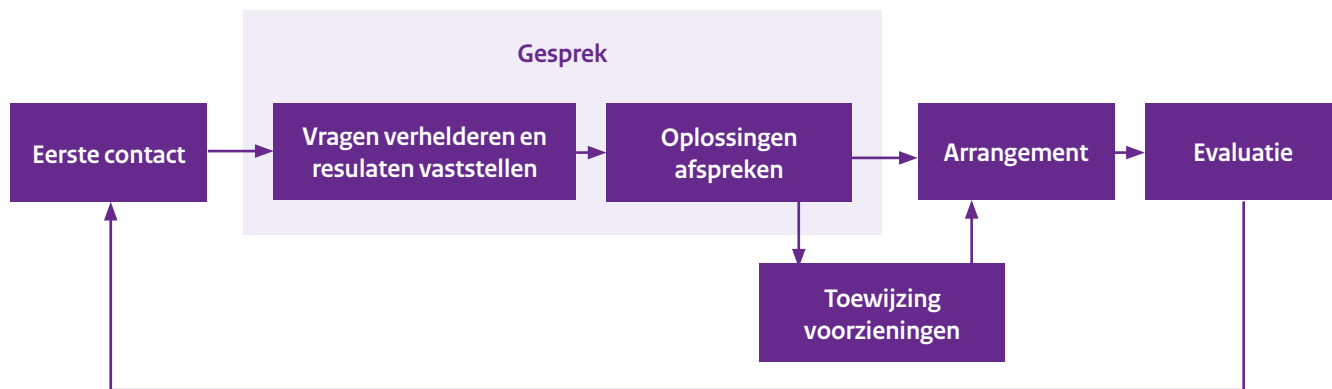
B. Als blijkt dat de burger zich niet redt met eigen oplossingen en inzet vanuit het sociale netwerk alleen worden, op basis van de resultaten van het onderzoek naar de hulpvraag (vaak in de vorm van een gesprek met de burger), afspraken gemaakt over de oplossing van het probleem en de daarbij in te zetten ondersteuning. Veel gemeenten werken er in het kader van de nieuwe Jeugdwet naar toe dat er, per adres, per gezin of per huishouden, één plan wordt opgesteld (één-gezin-één-plan-één-regie-één-budget). Dat maakt het mogelijk om de benodigde ondersteuning integraal in te zetten. Bij voorkeur blijft of wordt de cliënt eigenaar van het ondersteuningsplan.

Bij het opstellen van deze afspraken (c.q. het ondersteuningsplan) kan de cliëntondersteuning helpen bij het formuleren van de ondersteuningsbehoefte en het verkrijgen van de gewenste ondersteuning. De cliëntondersteuning is de tolk/vertaler die de burger helpt zijn hulpvraag helder te krijgen en te verwoorden en tot een goede afweging te komen voor de oplossing van het probleem en kan de cliënt ondersteunen bij het vinden en realiseren van een passend aanbod.

C. Bij de uitvoering van de afspraken (het ondersteuningsplan) wordt de zelfredzaamheid en participatie van (kwetsbare) burgers en hun netwerk versterkt waarbij soms de regie (deels en bij voorkeur tijdelijk) wordt overgenomen door hulpverleners. De ondersteuning kan bestaan uit verschillende (maatwerk-) voorzieningen, als aanvulling op de eigen oplossingen van burgers en hun netwerken. Dit kunnen combinaties van voorzieningen zijn gericht op alle domeinen van zelfredzaamheid (opvoeding en ontwikkeling, zelfstandig wonen en samenleven, leren en werken, regelgeving en geldzaken, vrienden en relaties, vrije tijd en sport).

Cliëntondersteuning is er vooral op gericht dat cliënten zoveel mogelijk in eigen regie blijven en hun eigen keuzes kunnen blijven maken. Doel hiervan is dat de kwetsbare burger passende ondersteuning in brede zin krijgt, passend bij zijn/haar eigen situatie en zijn/haar persoonlijke kenmerken. De cliëntondersteuner kan de burger bijvoorbeeld helpen bij het uiten van klachten.

In figuur 1 is het cliëntproces op hoofdlijnen weergegeven. In de praktijk zal dat vooral een cyclisch proces zijn. Cliëntondersteuning vervult een functie binnen alle stappen in dit proces. Waarbij cliëntondersteuning vooral ondersteunend is bij het organiseren en inpassen van de inzet van eigen oplossingen van burgers en hun netwerk. Mensen met meerdere problemen kunnen in verschillende stadia tegelijk zitten voor de verschillende problemen.

Figuur 1. Het gemeentelijke cliëntproces in hoofdlijnen

3.2 Organisatievormen voor cliëntondersteuning

In de huidige praktijk zien we verschillen naar vorm en inhoud van cliëntondersteuning.

De gemeente staat voor de uitdaging om de verschillende huidige vormen (naar leeftijd, kwetsbaarheid en levensdomeinen) en aanbieders van cliëntondersteuning zoveel mogelijk in samenhang te verbinden en tot een logisch geheel te brengen. Daarbij is het belangrijk om te behouden wat goed is en aan te vullen waar verbeteringen mogelijk en wenselijk zijn.

‘Het Gesprek’ (Zeist):

Er wordt bij het gesprek geen onderscheid gemaakt in leeftijd of problematiek.

MEE Drechtsteden:

MEE Drechtsteden en de Dordtse Welzijnsorganisatie (DWO) en A3 Welzijn vormen samen één organisatie, onder de naam MEE Drechtsteden. De organisaties zijn samengegaan om mensen met én zonder beperking te helpen, die vastlopen in de samenleving en op eigen kracht niet verder kunnen.

De huidige vormen van cliëntondersteuning worden geleverd vanuit verschillende organisaties, die zich op verschillende manieren tot de gemeente verhouden:

- Zelfstandige stichtingen, gefinancierd door de gemeente.
(voorbeelden hiervan kunnen zijn het AMW, de meeste GGZ-steunpunten en een instelling voor informele zorg, die door de gemeente nu al gesubsidieerd worden)
- Zelfstandige stichtingen, niet gefinancierd door de gemeente.
(voorbeelden hiervan zijn o.a. de huidige MEE-organisaties, ouderenbonden die vrijwillige ouderenadviseurs inzetten en andere cliëntenorganisaties)
- Onderdeel welzijnsorganisatie waar de gemeente (co)financier van is.
(voorbeelden hiervan zijn de maatschappelijke dienstverlening en de vrijwilligersorganisatie als onderdeel van een brede welzijnsinstelling)
- Onderdeel zorginstelling waarmee de gemeente geen financiële relatie heeft.
(voorbeelden hiervan zijn GGZ consultants en het mantelzorgsteunpunt van een thuiszorginstelling)
- Onderdeel van de gemeentelijke dienstverlening.
(zoals het Wmo loket, het CJG en bij een aantal gemeenten het Bureau sociaal raadslieden)

Afstemming onder de Wmo vanaf 2015

Er zijn in de nieuwe Wmo in de kern twee manieren om de verbinding van de verschillende huidige vormen van cliëntondersteuning, in relatie tot de gemeentelijke processen en voorzieningen, tot stand te brengen:

1. Via de financiering:
Daar waar de gemeente een financiële relatie heeft of straks krijgt, kan het in de financieringsvoorwaarden bepalingen opnemen die tot samenwerking en integratie van de dienstverlening van die organisaties (kunnen) leiden.
2. Via afstemmingsoverleg:
Daar waar de gemeente geen financiële relatie heeft of straks krijgt, kan het alleen door overleg tot de gewenste integratie en noodzakelijke afstemming komen.

In de praktijk zal de combinatie van beide vormen van aanpak het meest voor de hand liggen. Het is immers in het belang van de gemeente dat de partijen die nu vanuit eigen financiering onderdelen van de cliëntondersteuning leveren, dat blijven doen. Daarmee kan de gemeente haar eigen middelen voor dit doel zorgvuldig en efficiënt inzetten. Het is niet logisch te veronderstellen dat alle vormen van cliëntondersteu-

ning straks vanuit één organisatie worden vorm gegeven, voor zover het gaat om informele vormen van ondersteuning heeft de gemeente daarop ook maar beperkt invloed. Meer voor de hand ligt het dat de gemeente kiest voor een combinatie van één of meer van de volgende varianten:

In stand houden van de huidige situatie.

De gemeente moet dan wel aanvullend de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap (de MEE-doelgroep) goed regelen.

In deze variant neemt de gemeente de verantwoordelijkheid op zich om langs twee lijnen de cliëntondersteuning in brede zin te ontwikkelen:

- a. Hiaten en overlap uit de gemeentelijke subsidies voor cliëntondersteuning halen en deze in lijn brengen met de eisen die voortvloeien uit de nieuwe Wmo, door aanpassing van de verschillende subsidiebeschikkingen (of: subsidie-overeenkomsten).
- b. Regievoering op samenwerking tussen de verschillende betrokken informele en formele partijen, zodat voor de burgers en cliënten een logisch continuüm van cliëntondersteuning voor de verschillende doelgroepen en op de verschillende terreinen ontstaat, in relatie tot de gemeentelijke processen en voorzieningen.

Stichting Door en Voor:

Met MEE hebben wij een afspraak om ervoor te zorgen dat cliënten goed terecht komen. Hiervoor hebben we korte lijntjes opgezet en verwijzen we onderling als dat nodig is.

Gemeente Goirle:

Mensen met een vraag kunnen zich melden bij 't Loket. Hier werken heel veel verschillende organisaties met elkaar samen om zo samen met de burger tot oplossingen te komen. Vanuit het eerste gesprek kan dan eventueel worden doorverwezen.

WIJ Eindhoven:

Wij werken met 14 (binnenkort 19) verschillende organisaties samen, waardoor elke vraag eerst bij WIJ Eindhoven binnenkomt: er is geen andere manier.

ZOG MH:

Met MEE hebben we een uitstekende samenwerking waarbij we elkaar aanvullen op elkaars expertise. We verwijzen aan elkaar door en maken gebruik van elkaars expertise bij de ondersteuning van de cliënt. Juist bij mensen met multiproblematiek is samenwerking en bundeling van kennis noodzakelijk.

Zelf organiseren van de cliëntondersteuning.

In deze variant behoudt de gemeente zelf de uitvoeringsverantwoordelijkheid en regie voor de cliëntondersteuning. Dat kan bijvoorbeeld door deze functie, inclusief de bijbehorende middelen, onderdeel te maken van het Wmo-loket of van sociale wijkteams onder uitvoeringsverantwoordelijkheid van de gemeente. De plicht tot afstemming met de maatschappelijke organisaties die zonder financiële relatie met de gemeente cliëntondersteuning bieden, is dan een taak van het loket of het wijkteam. In deze variant verdient het behoud van onafhankelijkheid extra aandacht (zie paragraaf 2.3).

Aanwijzen van één regisserende organisatie voor de hele cliëntondersteuning.

In deze variant bundelt de gemeente haar uitgaven voor cliënt-ondersteuning naar één organisatie, die de opdracht krijgt tot afgestemd beleid te komen met de (vrijwilligers-)organisaties die niet door de gemeente worden gefinancierd. De regie over de cliëntondersteuning wordt dan uitbesteed en vastgelegd in de contractering van die ene organisatie.

Regionale samenwerking.

Voor alle voorgaande varianten geldt dat ze lokaal maar ook regionaal kunnen worden georganiseerd. Als gemeenten in regionaal samenwerkingsverband de cliëntondersteuning organiseren, kan dit de doelmatigheid en effectiviteit van cliëntondersteuning verbeteren. In meerdere regio's wordt op onderdelen door gemeenten samengewerkt bij de voorbereidingen op de decentralisaties in het sociale domein. Het is denkbaar dat de cliëntondersteuning onderdeel van die samenwerking wordt. Dit vraagt echter wel van gemeenten dat zij gezamenlijk een opdracht formuleren naar regionale partijen/organisaties voor cliëntondersteuning en dat zij samen afspraken maken over de aansturing en financiering van die partijen.

3.3 Toegang tot cliëntondersteuning

De nieuwe wet eist van gemeenten dat cliëntondersteuning voor alle doelgroepen en zonder drempels vooraf, beschikbaar maakt. Dat betekent dat de toegang tot de cliëntondersteuning goed geregeld en gewaarborgd moet zijn. Hierbij zijn verschillende vormen van toegang denkbaar, zoals één of meerdere fysieke ruimtes (bijvoorbeeld gekoppeld aan een gemeentelijk loket zoals het Wmo loket en/of het CJG; of een eigen locatie met een eigen accommodatie; eventueel uitgebreid met de mogelijkheid voor contact op het huisadres van de cliënt), telefonisch (gedurende een aantal uren per week) en digitaal (website, emailadres). Met name de laatste optie verdient aandacht. Het is mogelijk om bijvoorbeeld online vragen te stellen en afspraken te maken of door middel van zogenaamde FAQ veelvoorkomende vragen zonder tussenkomst te kunnen beantwoorden. Daarmee wordt de toegang tot delen van cliëntondersteuning continu.

Bij fysieke invulling van toegang, dient ook de toegankelijkheid van de betreffende ruimte aandacht te hebben (bereikbaarheid per openbaar vervoer, parkeergelegenheid, rolstoeltoegankelijkheid, et cetera). De keuzes die de gemeenten hierbij maakt, hangen samen met de keuzes voor de inrichting van het sociale domein. Een gemeente die wijkteams inzet, staat voor de keuze of de cliëntondersteuning deel uitmaakt van dat team; eventueel als gespecialiseerd onderdeel van een schil rondom het wijkteam, of een combinatie van beide. De gemeente die vanuit 'één loket' redeneert, kan wellicht sneller vanuit de fysieke omgeving keuzes maken.

Gemeenten moeten vorm gaan geven aan beleid om 'outreaching' te werken. Hierbij is een actieve houding van belang. Een gemeente wacht niet af tot problemen naar hun toe komen, maar gaat op zoek naar wie er belang heeft bij ondersteuning. Dit kan op basis van signalen die uit het werkveld komen. Een 'outreaching' manier van werken kan grotere problemen op lange termijn voorkomen.

In de communicatie naar (kwetsbare) burgers is het belangrijk duidelijk te maken dat ze een beroep kunnen doen op cliëntondersteuning, dat is in het bijzonder van belang bij de toegang. En ook dat de burgers erop kunnen vertrouwen dat deze cliëntondersteuning onafhankelijk en onpartijdig is en uitgaat van het belang van de cliënt. Dat vereist juist bij cliënten die niet goed regie kunnen voeren over het leven en minder assertief zijn, een pro-actieve houding van de gemeente.

3.4 Contractering, bekostiging en verantwoording

Subsidie of aanbesteden

Voor de uitvoering van de cliëntondersteuning, heeft de gemeente in de kern drie opties, waarbij combinaties mogelijk zijn:

- In eigen beheer uitvoeren (door ambtenaren, professionals en consultants op de loonlijst van de gemeente). Deze variant kan worden overwogen als het gaat om de toegang tot cliëntondersteuning, zeker wanneer die wordt verbonden met een loketfunctie die door de gemeente wordt uitgevoerd.
- Subsidiëren van organisaties voor het verrichten van bepaalde activiteiten (publiekrechtelijk). Deze variant kan worden overwogen als het gaat om de beschikbaarheidsfunctie van de cliëntondersteuning. Met een subsidie worden de activiteiten afdwingbaar, ongeacht de daarmee gerealiseerde prestaties.
- Overheidsopdracht aan organisaties voor het realiseren van bepaalde resultaten (privaatrechtelijk). Deze variant is aan de orde als er (individuele) diensten worden geleverd die een bepaald resultaat beogen. Met een overheidsopdracht worden de prestaties afdwingbaar, waarbij de aanbieder zelf ruimte krijgt om te bepalen op welke wijze die worden gerealiseerd.

Vaak wordt een subsidie verleend in combinatie met een aanvullende overeenkomst van opdracht, een subsidieovereenkomst. Daarmee kan de gemeente niet alleen de uit te voeren activiteiten afdwingen (zoals bij een zuivere subsidie), maar ook de daarmee bereikte resultaten.

Keuze van de contractpartners

De (nieuwe) aanbestedingsregels voor overheden bepalen dat maatschappelijke diensten, helemaal als die met een overheidsopdracht worden gecontracteerd, moeten worden aanbesteed. Dat betekent dat er regels zijn verbonden aan de wijze waarop de gemeente de te contracteren partij(en) selecteert. Die komen er op neer dat de procedure zorgvuldig en transparant dient te zijn. Echter, de nieuwe aanbestedingsregels geven de gemeente veel vrijheid bij het inrichten van die procedure. Dit wordt aanbesteden met een beperkt regime genoemd, omdat de maatschappelijke diensten vrijwel altijd vallen in de 2B-categorie. Kern daarvan is dat de gemeente geen partijen op voorhand mag uitsluiten en geen onredelijke criteria mag stellen. Als de aanbestedingsprocedure start met het vooraf publiceren van het voornemen tot contracteren van cliëntondersteuning en eindigt met het bekendmaken van de uiteindelijk gekozen partij, is de procedure al snel zorgvuldig. Meer hierover is te lezen in verschillende handreikingen¹⁰ van het VWS/VNG Transitiebureau.

¹⁰ Zie de bibliotheek op www.invoeringwmo.nl

Bekostiging

Bij bekostiging van de cliëntondersteuning gaat het om de afspraken die worden gemaakt met de (externe) partijen die bij de cliëntondersteuning zijn betrokken. Deze afspraken gaan over de relatie tussen te leveren diensten, de resultaten die dat oplevert en het budget dat daar tegenover staat. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt naar verschillende aspecten van de cliëntondersteuning:

- *Functiebekostiging (of beschikbaarheidsbekostiging)*

Deze variant is geschikt voor de beschikbaarheidsfunctie (het laagdrempelig en onafhankelijk beschikbaar zijn voor informatie en advies aan alle doelgroepen en voor ondersteuning bij vragen en klachten over het ondersteuningsarrangement in bredere zin). Door middel van een vaste financiering (lumpsum) wordt de functie bekostigd.

De hoogte van de basisfinanciering kan worden bepaald aan de hand van historische gegevens (wat kost dit nu) of door middel van populatiekenmerken (hoe meer kwetsbare personen, hoe meer openingsuren, hoe meer fte beschikbaar moet zijn). Kleine gemeenten kunnen overwegen deze functies gezamenlijk te bekostigen, waardoor dit doelmatiger kan. Voor functiebekostiging ligt een relatie met subsidie voor de hand.

Functiebekostiging door middel van subsidie past ook goed bij een procesbenadering bij de implementatie van de nieuwe Wmo. Daarbij maakt de gemeente globale afspraken met de aanbieder over capaciteit, deskundigheid en uit te voeren activiteiten, met ruimte om op basis van nieuwe ontwikkelingen in goed overleg tussentijds aanpassingen in de vormgeving van de cliëntondersteuning door te voeren.

- *Productbekostiging (of prestatiebekostiging)*

Deze variant past bij de bekostiging van de dienstverlening aan cliënten, de individueel geleverde cliëntondersteuning in de verschillende vormen. De gemeente kan per geleverde dienst een tarief overeenkomen met de leverancier van de cliëntondersteuning. Ook kan een tarief worden gekoppeld aan behaalde resultaten. Alternatief is dat de gemeente uitgaat van het beschikbare budget en verwacht dat daarvoor een bepaalde productie wordt gerealiseerd (zoals het aantal bereikte cliënten en het aantal gevoerde gesprekken). Productbekostiging heeft een relatie met de overheidsopdracht en aanbesteden. Hierna gaan we kort in op de aspecten van de dienstverlening bij cliëntondersteuning die van invloed zijn op het budget dat hiervoor nodig is.

Productbekostiging past met name bij de situatie waarin de gemeente goed zicht heeft welke producten nodig zijn met welke specificaties en past minder bij een procesbenadering met ruimte voor tussentijdse bijstelling op basis van nieuwe inzichten.

- *Projectbekostiging*

Deze variant is geschikt voor de bekostiging van projecten, ontwikkelpilots en bijzondere taken die niet tot de reguliere diensten behoren en die niet uit de reguliere bekostiging worden gefinancierd. Hiervoor is eenmalige financiering een oplossing, zoals een projectsubsidie of tijdelijk innovatiebudget. Met name voor dit laatste onderdeel van bekostiging kan regionale samenwerking belangrijk zijn.

- *Populatiebekostiging*

Een moderne variant, waarin de voorgaande bekostigingsvormen samenkomen, is de populatiefinanciering. Hierbij worden alle denkbare aspecten van cliëntondersteuning samengebundeld voor een afgebakende groep burgers, bijvoorbeeld de bewoners van een wijk, buurt of stadsdeel. De gedachte is dat de kenmerken van de betreffende populatie het budget bepalen, zodat de gecontracteerde of gesubsidieerde partij(en) de hele verantwoordelijkheid voor de cliëntondersteuning voor die populatie op zich neemt. Dit vraagt om heldere definities van begrippen aan de hand waarvan de resultaten van de ondersteuning worden gedefinieerd, zodat hierop gemonitord kan worden.

De afspraken kunnen gemaakt worden voor een bepaalde periode of op basis van een raamwerk voor meerdere jaren. Daarbinnen kunnen, op basis van de resultaten, eventueel tussentijds aanpassingen worden gemaakt over de bekostiging.

Verantwoording

In het kader van sturing door de gemeente op de relatie tussen maatschappelijke resultaten en daarvoor benodigde uitgaven, wordt verantwoordingsinformatie opgevraagd bij de gecontracteerde organisaties. Bij de cliëntondersteuning wil de gemeente kunnen oordelen of de geleverde functies en diensten voldoen aan de daaraan gestelde eisen. Daarmee kan worden voldaan aan de wettelijke verplichting tot 'horizontale verantwoording' aan de lokale politiek, die de beleidskeuzes vaststelt. Denk hierbij aan de volgende parameters:

- Bij functiebekostiging: kenmerken van de betreffende functie. Zoals openingstijden, bemensing, aantal bereikte cliënten, ontvangen telefoongesprekken, afgehandelde vragen, hits op de website, et cetera.
- Bij productbekostiging: kenmerken van de geleverde diensten en de daarmee bereikte resultaten. Zoals aantallen diensten, uren, kenmerken van de ontvangende cliënten (bijvoorbeeld naar doelgroep, wijk, leeftijd, domein van ondersteuning; alles in lijn met de parameters waarop het gemeentelijk beleid is gericht et cetera).
- Bij projectbekostiging: kenmerken van de bekostigde activiteit (plan uitgevoerd? doel behaald?) in relatie tot de onderliggende analyse en het beoogde effect.
- Bij populatiebekostiging: kenmerken van de omschreven populatie en ontwikkelingen op de afgesproken resultaatgebieden.
- Ervaringen van cliënten en de indruk over de bereikte resultaten (is de maatschappelijke ondersteuning in brede zin passend bij de cliënt en diens hulpvraag en zijn de cliënt en diens vertegenwoordigers daar tevreden mee?). Deze parameter is bij alle vier genoemde bekostigingsvormen relevant, niet alleen in het kader van (horizontale) verantwoording, maar ook met het oog op het ontwikkelen en bijstellen van het beleid.

Voor het verzamelen van verantwoordingsinformatie heeft de gemeente meerdere opties. Uiteraard levert de organisatie die (delen van) cliëntondersteuning uitvoert een belangrijke basis door middel van periodieke rapportages. Die geven niet alleen inzicht in de cijfermatige prestaties, maar ook kwalitatieve informatie over de bijdrage van cliëntondersteuning aan het sociale domein. De gemeente kan daarbij de inzet van onafhankelijke cliëntevaluaties verplicht stellen, bijvoorbeeld in de vorm van enquêtes onder gebruikers die worden uitgevoerd door een onafhankelijke partij zoals de Zorgbelangorganisatie of de eigen cliëntenraad. De gemeente kan de tevredenheid over de cliëntondersteuning ook meenemen in het wettelijk voorgeschreven cliëntervaringsonderzoek in het kader van de Wmo. Juist vanwege de aard van de cliëntondersteuning is het wenselijk dat evaluatie zich uitstrekt over het gehele sociale domein. Ook hier geldt dat het van belang is burgers te betrekken bij de evaluatie van het beleid, zoals Wmo-raden, de cliëntraden in het kader van de Participatiewet etc.

‘Het Gesprek’ (Zeist):

Het voeren van gesprekken in duo's wordt leerzaam en nuttig gevonden. Met name doordat de andere collega op een andere wijze vragen stelt. Ook is het leerzaam om het gesprek samen te doen met een collega die kennis en ervaring met een bepaalde doelgroep heeft.

3.5 Regionale samenwerking

De ondersteuning van cliënten in de zin van deze handreiking is gelet op de wet formeel een lokale verantwoordelijkheid. De laagdrempelige en onafhankelijke voorziening hoort thuis in de zogenaamde ‘nulde en eerste lijn’, die direct toegankelijk is voor iedereen die er een beroep op doet. Regionale samenwerking tussen gemeenten biedt evenwel voordelen en wordt dan ook vanuit het Transitiebureau Wmo (en MEE NL) aanbevolen en gestimuleerd. Zeker als meerdere kleine(re) gemeenten daarmee voldoende schaal realiseren om de expertise voor specifieke aspecten van cliëntondersteuning in stand te houden die lokaal niet te organiseren is.

Voorbeelden van onderdelen in regionale samenwerking zijn:

- Gezamenlijk oppakken van de inhoudelijke ontwikkelingen rond cliëntondersteuning (bundeling van kennis en ervaring; uitwisseling van inzichten en ideeën; gezamenlijke projecten; et cetera)
- Inrichten van een regionaal expertisecentrum voor de cliëntondersteuning (voor het op peil brengen en houden van het deskundigheidsniveau van de professionals, in het bijzonder met betrekking tot specifieke groepen cliënten; het verzorgen van scholing; bundelen van feedback; de uitvoering van evaluatieonderzoek onder cliënten; opzetten van innovatieve projecten; et cetera)
- Gezamenlijke inkoop van de beschikbaarheidsfunctie en/of individuele diensten bij cliëntondersteuning (betere onderhandelingspositie t.o.v. aanbieders, lagere kostprijs door gezamenlijk hoger volume; geeft de gelegenheid bijzondere diensten voor kleine, specifieke doelgroepen aan te bieden, zoals autisme spectrum stoornissen en NAH die lokaal niet ingekocht kunnen worden; et cetera)

Bij de gezamenlijke inkoop door samenwerkende gemeenten van (onderdelen van de) cliëntondersteuning, komt regionale bekostiging aan de orde. Tussen de gemeenten moeten dan afspraken worden gemaakt over de doorvertaling naar de lokale budgetten. Hiervoor zijn in principe twee mogelijkheden denkbaar:

1. Er komt wel een regionaal budget, waaraan elke gemeente naar rato bijdraagt. In deze situatie spreken de samenwerkende gemeenten onderling af dat zij gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de diensten die vanuit dat budget worden bekostigd. De gemeenten moeten dan vanuit hetzelfde beleidskader opereren om verschillen in gebruik en daarmee een scheve financiële verdeling, te voorkomen. Dit model gaat uit van onderlinge solidariteit, waardoor de risico's op onvoorziene kosten met elkaar worden gedeeld.
2. Er komt geen regionaal budget, maar elke gemeente maakt eigen budgetafspraken binnen één inkoop kader of met één of meer regionale aanbieders. In deze situatie betaalt de gemeente waarvan een cliënt van diensten gebruik maakt, daarvoor de eigen rekening. Dit geeft de gemeenten vrijheid van handelen om lokale keuzes te maken. Dit ‘woonplaatsbeginsel’ past bij de uitgangspunten van het overheidsbeleid op het sociale domein, maar laat het risico op hoge kosten bij de individuele gemeente.

De wijze waarop gemeenten rond cliëntondersteuning kunnen samenwerken, is gelijk aan de wijze waarop momenteel de voorbereidingen op de decentralisaties (Jeugdwet, Wmo 2015) worden opgepakt. Het ligt voor de hand de ontwikkeling van de cliëntondersteuning op te pakken in samenhang met de regionale samenwerking rond de andere decentralisaties.

De wijze van samenwerken tussen gemeenten varieert daarbij. Dit kan vrijblijvend inhoudelijk (onderlinge uitwisseling), projectmatig (gezamenlijke werkgroepen en uitwerking van onderdelen) of via een Gemeenschappelijke Regeling (gezamenlijke uitvoering met een sterke binding en verankering naar de lokale democratie). Over de gemeentelijke samenwerking zijn verschillende handreikingen geschreven¹¹.

¹¹ Zie hiervoor ook de bibliotheek op www.invoeringwmo.nl

3.6 Drie varianten voor de organisatie

Er zijn verschillende manieren waarop gemeenten de inrichting van het sociale domein ter hand nemen. De plaats van de cliëntondersteuning in het sociale domein, als onafhankelijke functie waardoor de positie van de cliënt bij de brede maatschappelijke ondersteuning wordt versterkt, is mede afhankelijk van de keuzes die gemeenten in het proces van maatschappelijke ondersteuning maken. Hieronder beschrijven we drie hoofdvarianten die in de praktijk veel voorkomen, ook combinaties van deze drie varianten zijn mogelijk.

Variant 1. Sociale wijkteams

In deze optie maakt de gemeente gebruik van een wijkteam of buurtteam, dat de ondersteuning voor de gemeente in de wijken en buurten van de gemeenten voor rekening neemt. Hierbij zijn verschillende varianten mogelijk, van sociale wijkteams, wijknetwerken, wijkgezondheidsteams, buurtteams jeugd, tot allerlei vormen van multi- en interdisciplinair overleg. Kern hiervan is dat de aanpak van preventie en signalering en de lichtere vormen van ondersteuning, vanuit een wijkteam, dus dichtbij de burger, wordt georganiseerd en vanuit een integraal budget wordt bekostigd. Vanuit het wijkteam worden veelal de gesprekken met burgers gevoerd. Expertise van cliëntondersteuning op bepaalde doelgroepen wordt geïntegreerd in het wijkteam. Minder vaak voorkomende en gespecialiseerde vormen van ondersteuning, krijgen vaak een plek in de tweede lijn, al dan niet na indicatiestelling of toegangsbewaking.

Voorbeelden bij deze variant:

- Zeist
- Amsterdam
- Enschede
- Eindhoven

'Samen DOEN' (Amsterdam):

Cees van der Wal, directeur/bestuurder bij MEE Amstel en Zaan: "Voor MEE is participeren in teams als Samen DOEN de toekomst. Hierdoor kunnen we –preventief- de doelgroep ondersteunen. Steeds minder cliënten zullen zich via de voordeur van MEE melden, maar wel in de wijk aankloppen."

Cliëntondersteuning kan als onafhankelijke functie aan dit wijkteam worden toegevoegd. Daarmee ontstaat de mogelijkheid om over en weer goed te signaleren. Ouderenbonden stimuleren dat ook vrijwillige ouderenadviseurs worden betrokken bij de wijkteams.

Kenmerken en aandachtspunten van deze variant bij de integratie met cliëntondersteuning:

- Snelle onderlinge afstemming.
- Kleinschaligheid.
- Directe inzet op zelfredzaamheid en participatie in de woon- en leefomgeving.
- Goede mogelijkheden voor het inzetten van cliëntondersteuning ten behoeve van toegankelijkheid van voorzieningen en diensten en de toerusting van professionals en vrijwilligers. Het integreren van de

cliëntondersteuning bij het wijkteam vereist een goede borging van de onafhankelijkheid en beschikbaarheid van de cliëntondersteuning (zie paragraaf 2.3).

- Indien het wijkteam een beperkte reikwijdte heeft (alleen probleemgevallen, alleen Wmo-terrein etc.) dient ook buiten het wijkteam adequate cliëntondersteuning worden georganiseerd.

Variant 2. Eén loket

In de meeste gemeenten bestaan loketten waar burgers terecht kunnen voor informatie en advies over algemene en individuele voorzieningen, zoals het CJG en het Wmo-loket. Ook wordt via het loket, veelal door middel van een onderzoek en een gesprek met de burger, de toegang tot benodigde ondersteuning op de diverse levensdomeinen geregeld. Wanneer dat nodig is, wordt van het 'één-gezin-één-plan' opgeschaald naar gespecialiseerde of tweedelijnsvoorzieningen. Cliëntondersteuning kan worden gekoppeld aan het loket of erin worden geïntegreerd.

Het voorbeeld van deze variant is:

- Goirle

De gemeente kan zelf zorgen voor cliëntondersteuning via het loket of huurt een organisatie in voor het leveren van personele inzet in de frontoffice van het loket. Een andere mogelijkheid is dat de cliëntondersteuning in de backoffice van het loket zit en wordt ingeschakeld door de frontoffice, wanneer specifieke deskundigheid nodig is.

Kenmerken en aandachtspunten bij deze variant bij de integratie met cliëntondersteuning:

- Duidelijke en eenduidige toegang.
- Goede koppeling met hulpvragen; daardoor directe aansluiting van cliëntondersteuning op maatschappelijke ondersteuning (vooral aan 'de voorkant').
- Het integreren van de cliëntondersteuning in het loket vereist een goede borging van de onafhankelijkheid van de cliëntondersteuning (zie paragraaf 2.3).
- Het loket dient zo breed mogelijk te zijn, dus ook vraagstukken met betrekking tot arbeid en inkomen, zorg, onderwijs etc.

Variant 3. Onafhankelijke organisatie

Zoals gemeenten de ondersteuning in het sociale domein (gedeeltelijk) kunnen uitbesteden aan onafhankelijke organisaties, kan dat ook met de cliëntondersteuning. Daar zijn meerdere voorbeelden van. Vaak participeren deze organisaties, bijvoorbeeld in wijkteams, door middel van detachering of anderszins. Ook kan de organisatie een meer ondersteunende en coachende rol hebben voor de medewerkers van het loket.

Voorbeelden van deze variant zijn:

- ZOG Midden Holland (Gouda en omgeving)
- Steunpunt GGZ Utrecht
- St. Door en Voor (Noord Oost Brabant)
- STIP Arnhem
- MEE organisaties

Kenmerken en aandachtspunten bij deze variant bij de integratie met cliëntondersteuning:

- Duidelijkheid voor de burgers, alle doelgroepen en alle domeinen.
- Herkenbare eigenstandige positie, vereist wel afspraken over de onafhankelijkheid, is in feite één loket voor de cliëntondersteuning; concentratie van expertise.
- Als de onafhankelijke organisatie niet participeert in wijkteams kan deze kan de neiging krijgen tot interne gerichtheid vanwege omvang organisatie; minder flexibele organisatie.
- Dit vereist goede afspraken door de gemeente over de koppeling van de cliëntondersteuning aan de gemeentelijke processen, in het bijzonder rond de toegang tot ondersteuning in brede zin.

Deel 2. Transitie cliëntondersteuning voor mensen met een handicap

In dit deel beschrijven we hoe de gemeente in het kader van de landelijke bestuurlijke afspraken tot een zorgvuldige transitie van de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap (de MEE-doelgroep) kan komen. Deze afspraken zijn gemaakt door VWS, de VNG en MEE Nederland (zie bijlage 1). De inhoud van dit deel van deze handreiking is gebaseerd op die bestuurlijke afspraken.

4.

De bestuurlijke afspraken

In dit hoofdstuk beschrijven we de belangrijkste kenmerken van de bestuurlijke afspraken tussen VWS, VNG en MEE-Nederland (zie bijlage 1) en we vertalen die afspraken in de opgaven voor de gemeente. Het is goed te bedenken dat deze transitie voor de cliënten van MEE, voor de MEE organisaties en voor de mensen die er werken een majeure en mogelijk ingrijpende verandering met zich mee brengt. In 2012 hebben meer dan 100.000 mensen zich met een hulpvraag tot MEE gewend en een individueel ondersteuningstraject ontvangen van een MEE organisatie. Gemiddeld werd hier bijna 18 uur per cliënt aan besteed.

Het is belangrijk dat ook na 1 januari 2015 goede cliëntondersteuning beschikbaar is en blijft voor de grote groep mensen met een handicap die dat nodig hebben. Ook is het van belang dat cliënten tijdens de decentralisaties (de invoering van de nieuwe Wmo, de Jeugdwet en de Participatiewet) kunnen terugvallen op cliëntondersteuning op de momenten dat dit nodig is.

4.1 De transitie van de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap

De MEE organisaties worden momenteel bekostigd via een subsidieregeling onder de AWBZ. Deze regeling wordt uitgevoerd door het College voor zorgverzekeringen (CVZ). Omdat de nieuwe Wmo vanaf 2015 de verantwoordelijkheid voor cliëntondersteuning voor alle burgers bij de gemeente belegt, worden de MEE-middelen toegevoegd aan het sociaal deelfonds van het Gemeentefonds. Dit geldt ook voor de middelen die de MEE-organisatie krijgen voor de coördinatie van de netwerken voor Integrale Vroeghulp. In bijlage 5 is de lijst opgenomen van de budgetten die MEE-organisaties in 2014 op basis van de Regeling subsidies AWBZ ontvangen.

De overdracht van de verantwoordelijkheid van de cliëntondersteuning voor mensen met een beperking naar de gemeenten, vraagt om zorgvuldigheid. Daarom hebben de betrokken organisaties, MEE Nederland (de branchevereniging van de 22 MEE organisaties), de Vereniging Nederlandse Gemeenten en het Ministerie van VWS, gezamenlijke afspraken gemaakt over de wijze waarop deze transitie vorm krijgt. Daartoe is afgesproken dat gemeenten en MEE organisaties voor 1 mei 2014 gezamenlijk afspraken maken die tot doel hebben:

- het borgen van de continuïteit van de cliëntondersteuning voor mensen met een beperking;
- het vermijden van frictiekosten bij MEE-organisaties als gevolg van de transitie.

Deze afspraken hebben in ieder geval betrekking op het jaar 2015, maar bij voorkeur worden de afspraken voor meerdere jaren gemaakt. VWS, de VNG en MEE Nederland bevelen sterk aan om de afspraken met de MEE organisatie op regionaal niveau te maken. De 22 MEE organisaties in het land werken immers voor meerdere gemeenten en voor doelgroepen die vaak om een groter schaalniveau vragen. Bij deze regionale afspraken wordt aanbevolen om aan te sluiten bij de regio's zoals die voor de transitie Jeugdzorg zijn ingericht¹², met name omdat meer dan de helft van de cliënten van de MEE organisaties jonger dan 23 jaar is. De Regionale Transitie Arrangementen zoals die in dat verband in het najaar van 2013 zijn opgesteld, kunnen hierbij als voorbeeld dienen.

¹² Dat past niet exact, er zijn immers 22 MEE organisaties en 42 jeugdzorgregio's.

De verschillende aspecten van de mogelijke afspraken tussen gemeenten en de MEE organisatie, worden hierna op onderdelen nader toegelicht.

4.2 Aard van de afspraken en monitoring

Zoals hiervoor aangegeven is in de bestuurlijke afspraken overeengekomen dat de gemeenten voor 1 mei 2014 afspraken hebben gemaakt met de MEE organisaties. Vanuit het Transitiebureau Wmo wordt gemonitord in hoeverre deze afspraken zijn gemaakt en in hoeverre deze voldoen aan de bestuurlijke afspraken hierover. Deze monitor vanuit het 'transitie-volg-systeem' gebeurt in ieder geval met de peildata 1 april en 1 mei aanstaande. De monitor toetst of de afspraken tussen MEE en de gemeenten voldoen aan de gestelde bestuurlijke kaders. In de bestuurlijke afspraken is overeengekomen dat gemeenten en MEE-organisaties in hun onderlinge afspraken antwoord geven op de volgende vraagstukken:

- a. Is duidelijk hoe de cliënten vanaf 2015 gebruik kunnen blijven maken van cliëntondersteuning (met andere woorden: hoe is de 'beschikbaarheid' conform de nieuwe Wmo geregeld)?
- b. Zijn er afspraken gemaakt over de organisatie en financiering van de cliëntondersteuning (inclusief de bevoorschotting daarvan) én is afgesproken welk budget in 2015 bij MEE-organisaties wordt besteed?
- c. Zijn er afspraken gemaakt over afhandeling van 'lopende zaken', waaronder de continuïteit voor de cliënten die per 1 januari 2015 nog worden ondersteund door de MEE-organisaties?
- d. Zijn er afspraken gemaakt over het vermijden van frictiekosten die als gevolg van de transitie mogelijk kunnen ontstaan bij de MEE-organisaties?
- e. Zijn er afspraken gemaakt over het 'mens-volgt-werk' principe, waarmee de aanwezige expertise kan worden behouden (zowel vanuit oogpunt van de continuïteit als gericht op het vermijden van frictiekosten)?
- f. Zijn afspraken gemaakt over de netwerken integrale vroeghulp (IVH), met name over de continuïteit van de coördinatie van deze netwerken zoals MEE dat momenteel doet¹³?

¹³ Formeel is dit geen cliëntondersteuning, maar de middelen voor de coördinatie van deze netwerken worden eveneens overgeheveld naar het Gemeentefonds. Zie paragraaf 4.6 voor nadere toelichting.

Gemeenten of regio's kunnen bij het maken van de afspraken een beroep doen op een ondersteuningsteam van het Transitiebureau Wmo. Ook kunnen ambassadeurs van het programma 'Slim Samenwerken' van de VNG en het ministerie van Binnenlandse Zaken worden ingezet. Daarmee kunnen gemeenten worden geholpen bij de regionale afstemming en de gezamenlijke afstemming met de MEE organisatie.

De uitkomsten van de monitoring door het Transitiebureau Wmo, worden besproken in het bestuurlijk overleg met VWS, VNG en MEE Nederland. Als dat op basis van die uitkomsten nodig is, kan worden besloten in de loop van het jaar opnieuw te monitoren. Zo nodig kan het ministerie van VWS de partijen in het land bestuurlijk aanspreken op het maken van goede afspraken die de continuïteit van de cliëntondersteuning borgen en de frictiekosten vermijden.

4.3 Inhoudelijke kaders: continuïteit van de ondersteuning

Om afspraken over de continuïteit van de dienstverlening te maken, is het belangrijk dat gemeenten inzicht hebben in de huidige dienstverlening die MEE biedt.

De gemeente krijgt de wettelijke opdracht om voor alle doelgroepen van alle leeftijden cliëntondersteuning beschikbaar te hebben en de continuïteit van de dienstverlening te waarborgen. In het kader van de voorbereidingen op de nieuwe Wmo en de decentralisaties in het sociale domein, maken gemeenten keuzes over de invulling en organisatie daarvan. In deel 1 van deze handreiking is besproken hoe de gemeente integraal beleid kan maken met betrekking tot cliëntondersteuning voor alle burgers en welke keuzes over vormgeving en uitvoering van cliëntondersteuning daarbij aan de orde zijn. Indien gemeenten een dergelijk kader reeds hebben vastgesteld, is dat in beginsel medebepalend voor de afspraken die gemeenten maken met de MEE-organisaties.

Om afspraken over de continuïteit van de dienstverlening te maken, is het belangrijk dat gemeenten inzicht hebben in de huidige dienstverlening die MEE biedt. De MEE organisaties leveren begin maart 2014 gemeenten informatie waarmee zij inzicht krijgen in de aard en omvang van de geholpen cliënten en de geleverde individuele en collectieve diensten. Er is een pakket aan basisinformatie opgesteld waarmee zij, per individuele gemeente, inzicht geven in de dienstverlening. Deze informatievoorziening bestaat uit de volgende onderdelen:

14 Deze informatie is gebaseerd op de verantwoordingsinformatie bij de huidige subsidieregeling; daarom is dit uniform voor alle gemeenten.

15 Deze informatie kan per gemeente verschillen, omdat hierbij lokaal maatwerk wordt geboden. Voor kleinere gemeenten heeft deze informatie betrekking op meerdere gemeenten in de regio.

16 Dit zijn taken die niet uit de reguliere AWBZ subsidie worden gefinancierd, maar op andere wijze (bijvoorbeeld op basis van een gemeentelijke subsidie). Dit verschilt per MEE.

- Geleverde individuele¹⁴ cliëntondersteuning:
  - aantallen cliënten;
  - onderverdeling naar leeftijdscategorieën en doelgroepen;
  - verdeling over levensgebieden waarop de hulpvraag betrekking heeft.
- Overzicht maatschappelijke taken¹⁵ (collectieve ondersteuning):
  - aantallen kortdurende informatie- en adviesvragen;
  - overzicht samenwerkingsprojecten en andere bijzondere activiteiten;
  - overzicht van netwerken en (gebiedsgerichte) samenwerkingsvormen waarin MEE participeert;
  - activiteiten gericht op het toerusten van derden zoals mantelzorgers, vrijwilligers, professionals, bij het herkennen van en omgaan met bepaalde problematiek.
- Overzicht plustaken¹⁶ (indien aanwezig).
- Coördinatietaken rond de netwerken Integrale Vroeghulp: omvang, kosten en aantal aangemelde kinderen (IVH taken, zie 4.6).

Het is voor de continuïteit belangrijk om te kijken naar de voorzieningen en diensten rond cliëntondersteuning die MEE beschikbaar heeft. Daarnaast is het van belang afspraken te maken over de cliënten die op de datum 1 januari 2015 in een lopend ondersteuningstraject van MEE zitten. De gemiddelde doorlooptijd daarvan bedraagt vier maanden. Omdat de gemeenten vanaf 1 januari 2015 verantwoordelijk zijn voor de cliëntondersteuning, geldt dat ook voor deze lopende trajecten. Omdat cliëntondersteuning een algemene voorziening betreft en geen maatwerkvoorziening, geldt geen specifiek overgangsrecht. Zorgvuldigheid richting de kwetsbare burgers die deze ondersteuning krijgen, maakt het noodzakelijk dat met MEE in ieder geval afspraken worden gemaakt over de lopende trajecten die op 1 januari 2015 nog niet zijn afgerond. Het is een handige oplossing indien lopende trajecten kunnen worden afgerond door de MEE-organisatie.

Een laatste aspect van continuïteit hangt samen met de kennis en ervaring die binnen MEE organisaties beschikbaar is. Deze expertise is in de afgelopen opgebouwd en gebundeld in het team van mensen die voor MEE werkzaam zijn. MEE heeft door haar jarenlange focus op mensen met beperkingen veel specifieke kennis over deze doelgroep en voor hen effectieve methoden ontwikkeld. De mensen van MEE kennen de hulpvragen van deze cliënten en beschikken over de expertise en het netwerk om deze adequaat af te handelen.

De verschillende financieringsstromen vanuit de afzonderlijke gemeenten en de mogelijkheid dat gemeenten de cliëntondersteuning op kleinere schaal gaan organiseren, bergen het risico in zich dat deze toegevoegde waarde van kennis en expertise verloren gaat. Daarom verdient het aanbeveling om in overleg met de andere gemeenten op regionaal niveau te beoordelen welke expertise voor welke doelgroepen en problematieken nodig is en op welke schaal dit het beste georganiseerd kan worden. De uitkomst daarvan vormt de basis voor het maken van regionale afspraken met de MEE-organisatie en/of andere partijen in het kader van een regionaal expertisecentrum.

4.4 Financiële kaders: frictiekosten vermijden¹⁷

Momenteel worden de MEE organisaties gefinancierd vanuit een AWBZ subsidieregeling. Het landelijk beschikbare budget wordt door het College voor Zorgverzekeringen verdeeld over de regionale zorgkantoren, die budgetafspraken maken met de 22 MEE organisaties. De middelen die in het kader van het wetsvoorstel Wmo 2015 voor gemeenten aanvullend beschikbaar worden gesteld, waaronder de MEE-middelen, worden per 2015 toegevoegd aan het sociaal deelfonds van het Gemeentefonds¹⁸. De middelen zijn niet geoormerkt en voor gemeenten vrij besteedbaar binnen de wettelijke kaders aan de doelen van het sociaal deelfonds, te weten de Wmo 2015, de Jeugdwet en de Participatiewet. Ook voor de cliëntondersteuning is vanaf 2015 geen sprake van een gelabeld budget.

17 Bij het schrijven van deze paragraaf is gebruik gemaakt van de 'Handreiking regionale transitiearrangementen jeugd' van 25 juli 2013. Een uitgave van VNG en de ministeries VWS en V&J.

18 Zie het bericht over het eerste inzicht in het budget Wmo 2015 op www.invoeringwmo.nl

Overigens is in de AWBZ subsidieregeling voor de MEE organisaties in 2014 bepaald, dat de MEE organisaties bij de overgang naar de Wmo hun financiële reserves en overige vermogensbestanddelen kunnen behouden.

De overgang van de AWBZ subsidieregeling naar financiering via de gemeenten brengt (grote) veranderingen met zich mee. Gemeenten zijn vrij om eigen keuzes te maken bij de invulling van cliëntondersteuning. Zij kunnen dit in eigen beheer uitvoeren of betrekken bij andere aanbieders. Dit alles binnen de wettelijke verantwoordelijkheid voor de continuïteit van de dienstverlening en voor de beschikbaarheid van cliëntondersteuning. De gemeente kan in principe er zelfs voor kiezen helemaal niets met de MEE organisatie te doen vanaf 2015. Dat zou onder andere kunnen betekenen dat mensen en huisvesting van MEE overbodig worden, hetgeen leidt tot frictiekosten (=alle kosten die het gevolg zijn van de transitie). Deze frictiekosten kunnen betrekking hebben op:

- personeel, zowel in het primaire proces van cliëntondersteuning als bij de ondersteunende processen bij de MEE organisatie, het overgrote deel betreft consultants;
- kapitaallasten (gebouwen, inventaris, ICT structuur).

Het vermijden van deze frictiekosten is een belangrijke tweede doelstelling van de afspraken tussen gemeenten en MEE-organisaties.

Om gemeenten een indicatie te geven welke budgetten de MEE-organisaties in 2014 ontvangen, is in onderstaande tabel een raming van de budgetten voor cliëntondersteuning voor de 22 MEE-organisaties op basis van de Regeling subsidies AWBZ opgenomen, waarbij (in bijlage 5) tentatief een toerekening van het budget van de betreffende MEE-organisaties naar de gemeenten in het werkgebied van de MEE-organisatie is gemaakt. Daarbij is uitgegaan van een verdeling op basis van inwoners (20%) en cliënten MEE per gemeente (80%) met als peiljaar voor de cliëntaantallen het jaar 2013. De middelen die de MEE organisaties in 2014 ontvangen voor de Integrale vroeghulp (IVH) zijn op basis van inwoneraantal toegerekend naar gemeenten en in het overzicht opgenomen. Het gaat in 2014 om in totaal ongeveer € 180 mln. waarvan ongeveer € 2 mln. voor integrale vroeghulp. Een uitsplitsing naar gemeenten is opgenomen in bijlage 5 van deze handreiking.

MEE organisaties	Clïëntondersteuning budget 2014	Integrale Vroeghulp budget 2014
MEE Amstel en Zaan	€ 13.901.472	€ 140.320
MEE Drenthe	€ 4.694.790	€ 58.781
MEE Friesland	€ 7.818.291	€ 72.099
MEE Gelderse Poort	€ 9.291.598	€ 91.260
MEE Groningen	€ 5.574.366	€ 66.570
MEE IJsseloevers	€ 10.144.232	€ 103.632
MEE Noord en Midden Limburg	€ 4.857.829	€ 55.012
MEE Noordoost Noord-Brabant	€ 4.531.125	€ 53.318
MEE Noordwest- Holland	€ 9.892.333	€ 104.491
MEE Oost- Gelderland	€ 4.411.075	€ 56.238
MEE Plus	€ 14.168.541	€ 117.019
MEE regio Den Bosch	€ 3.108.470	€ 35.227
MEE regio Tilburg	€ 3.900.139	€ 40.313
MEE Rotterdam	€ 9.215.756	€ 98.820
MEE Twente	€ 5.774.548	€ 61.283
MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 14.372.430	€ 144.490
MEE Veluwe	€ 6.457.153	€ 74.388
MEE West- Brabant	€ 8.273.895	€ 67.036
MEE Zeeland	€ 4.443.910	€ 49.543
MEE Zuid Limburg	€ 6.113.561	€ 71.345
MEE Zuid- Holland Noord	€ 17.100.769	€ 160.893
MEE Zuidoost- Brabant	€ 10.622.931	€ 80.433
TOTAAL	€ 178.669.214	€ 1.802.511

Tabel 3: Budgetten per MEE-organisatie (raming) in 2014

Vervolgens is het aan de gemeenten om te bepalen welke keuzes zij maken met betrekking tot de inrichting van cliëntondersteuning en het budget dat zij daarvoor beschikbaar stellen. Dit zullen als regel keuzes zijn die voortkomen uit de kaders die politiek/bestuurlijk zijn gesteld (of: die in ontwikkeling zijn) voor de inrichting van het sociaal domein in algemene zin en de voorbereidingen op de Wmo 2015 in het bijzonder. Uiteraard moet aan de voorwaarden zoals omschreven in de Wmo 2015 worden voldaan.

Als er een negatief verschil is tussen het huidige budget (aan te leveren door MEE) en het beschikbare budget in 2015 (keuze gemeente), dan kunnen mogelijk frictiekosten ontstaan. Op basis van dat inzicht kan in samenspraak tussen de gemeenten en MEE worden bepaald welke stappen kunnen worden gezet om de frictiekosten te vermijden. De omvang van de uiteindelijke frictiekosten wordt per MEE-organisatie bepaald. De frictiekosten hangen immers samen met de overgang van landelijke naar gemeentelijke financiering en met de veranderingen die als gevolg daarvan binnen de regionale MEE-organisaties plaatsvinden.

Het is belangrijk om snel afspraken te maken over de omvang van het budget dat de gemeente bij MEE gaat besteden en over de manier waarop bij de transitie de frictiekosten worden vermeden. Er zijn verschillende mogelijkheden om frictiekosten te vermijden, zoals:

- Zoveel mogelijk behoud van de huidige situatie.
Als gemeenten een groot deel van de cliëntondersteuning inkopen bij MEE, kunnen zij zoveel mogelijk aansluiten bij de historische budgetten.
- Zoveel mogelijk behoud van werkgelegenheid door inzet van MEE-expertise bij gemeenten.
Afspraken maken over de inzet van MEE personeel na 1-1-2015. Dat kan gaan over de inzet van consultants bij cliëntondersteuning of bij andere vormen van maatschappelijke ondersteuning waar hun expertise bruikbaar is. Het kan ook gaan over backoffice personeel van MEE dat wordt ingezet om nieuwe taken bij de gemeenten op te vangen. Hierbij kan detachering vanuit MEE aan de orde zijn, maar ook overname van dienstverbanden door de gemeente of door Wmo-organisaties, zoals welzijnsinstellingen.
- Zoveel mogelijk voorkomen van gedwongen ontslagen.
Afspraken maken over verplichte overname van personeel door eventuele nieuwe aanbieders, het benutten van natuurlijk verloop binnen MEE. Ook kan gedacht worden aan het inrichten van een regionale mobiliteitsbank, waarbij medewerkers van MEE in contact kunnen komen met vacatures bij gemeenten. MEE-organisaties kunnen zelf onderling afspraken maken over het 'mens volgt werk' principe, indien gemeenten bijvoorbeeld een MEE-organisatie uit een andere regio contracteren. Enkele MEE-organisaties zijn inmiddels bezig met het intensiveren van de onderlinge samenwerking en de samenwerking met welzijnsinstellingen.
- Zoveel mogelijk hergebruik van locaties van MEE.
Afspraken maken die de kosten van verminderd of veranderd gebruik van huisvesting van de MEE-organisaties vermijden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan herbestemming van MEE-locaties door andere gemeentelijke voorzieningen of (bij aflopende huurcontracten van MEE-locaties of verkoop van huisvesting in eigendom bij MEE) aan het gebruik van gemeentelijke locaties door MEE.

4.5 Regionale samenwerking

In de bestuurlijke afspraken is de aanbeveling opgenomen dat gemeenten bij de transitie van de MEE-middelen regionaal samenwerken. Daarbij is de voorkeur uitgesproken om aan te haken bij de 41 jeugdzorgregio's omdat de helft van de MEE-cliënten jeugd betreft. Binnen die regio's zijn het afgelopen najaar ook de Regionale Transitiearrangementen Jeugd opgesteld, zodat er ervaring is in het maken van afspraken over continuïteit van dienstverlening en het voorkomen/beperken van frictiekosten.

Het voordeel van het in regionale samenwerking maken van de afspraken is vooral gelegen in de schaal. Door met meerdere gemeenten de afspraken te maken, wordt de kans groter dat de specifieke deskundigheid en expertise van MEE blijvend benut kan worden door gemeenten. Deze expertise hangt deels samen met de kwaliteit van de medewerkers en deels met de schaal waarop MEE-organisatie nu werken. Door regionale samenwerking wordt geborgd dat de kwaliteitsbewaking en de kennis/expertise van de cliëntondersteuning onderdeel kan blijven van een organisatie met optimale schaalgrootte. Dat kan bij opdeling

van de MEE activiteiten over meerdere gemeenten verloren gaan; de gemeenten moeten dan elk voor zich nadenken hoe zij op andere wijze hierin voorzien.

Bijkomend voordeel van het maken van de afspraken in regionale samenwerking, is dat een aantal regionale taken van MEE behouden kan blijven. Voorbeelden daarvan zijn de sociale kaart van MEE, gespecialiseerde informatie-centra (bijvoorbeeld over autisme of Niet Aangeboren Hersenletsel) en de contacten met gespecialiseerde instellingen, zoals bijvoorbeeld revalidatiecentra, zorginstellingen, wooncorporaties, UWV en ROC, die doorgaans ook regionaal zijn georganiseerd. In de informatieoverdracht van MEE-organisaties naar gemeenten (zie paragraaf 4.3) wordt aandacht besteed aan deze specifieke activiteiten.

Daarnaast is het op regionaal niveau beter mogelijk om frictiekosten te vermijden. De frictiekosten betreffen immers mogelijk kosten bij de regionale MEE-organisatie die niet noodzakelijkerwijs op één gemeente zijn terug te voeren.

Om tot regionale afspraken te komen in het kader van (onderdelen van de) cliëntondersteuning is het nodig dat in elke gemeente van de betreffende regio daarvoor een bestuurlijk en beleidsmatig draagvlak wordt georganiseerd. Vanuit een gemeenschappelijke visie op cliëntondersteuning en de eventuele rol vanuit MEE daarbinnen, kunnen keuzes worden gemaakt over een gezamenlijke aanpak. Dit kan cliëntondersteuning in brede zin betreffen, maar ook onderdelen daarvan. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat de coördinatie van de netwerken IVH en de expertisefunctie regionale taken blijven, maar dat de individuele ondersteuning van cliënten met een beperking een lokale taak voor de gemeente wordt. Deze keuzes vormen de basis voor de afspraken met MEE.

Indien het bestuurlijk en beleidsmatig draagvlak voor regionale samenwerking ontbreekt, zijn daarvoor twee hoofdoorzaken mogelijk:

1. Cliëntondersteuning is tot dusver nog geen onderwerp geweest van de regionale samenwerking tussen gemeenten. In dit geval kan worden afgewogen of er een draagvlak bestaat om dit onderwerp alsnog op de regionale agenda te zetten. Als dat zo is, is het aan te bevelen hiervoor 'tijd te kopen'. Het advies is dan om voor het jaar 2015 regionale afspraken met MEE te maken, zodat de organisatie zoveel mogelijk behouden blijft en alle opties voor regionale samenwerking open blijven. 2015 is dan een overgangsjaar waarin de inhoud van cliëntondersteuning regionaal kan worden uitgewerkt voor de periode daarna.
2. Er is voor gekozen dat cliëntondersteuning geen onderdeel is van de regionale samenwerking. In dit geval kan het in het belang van kleinere gemeenten zijn dat subregionaal wordt samengewerkt, omdat zij immers gelet op de schaalgrootte een gemeenschappelijk belang hebben bij goede afspraken. De grotere gemeenten maken dan zelfstandige afspraken. Dit vraagt van de MEE organisatie flexibiliteit.

4.6 Integrale Vroeghulp

De MEE organisaties coördineren de 37 netwerken rond de Integrale Vroeghulp (IVH) in het land. In die netwerken wordt intensief samengewerkt door verschillende organisaties die actief zijn rond vroegtijdige signalering, integrale diagnostiek, gezinsondersteuning, onderwijs en zorg bij jonge kinderen (0-7 jaar) met (dreigende) ontwikkelingsachterstanden als gevolg van een beperking, gedragsproblemen of chronische ziekte. Naast MEE participeren bijvoorbeeld de Centra voor Jeugd en Gezin, Bureau Jeugdzorg, Jeugdgezondheidszorg (JGZ), jeugd GGZ, zorgaanbieders, (kinder)ziekenhuizen, revalidatiecentra, kinderdagverblijven en onderwijsinstellingen in deze netwerken.

De coördinatie van deze regionale samenwerkingsverbanden is een taak waarvoor MEE separaat wordt gefinancierd. Het budget dat daarmee gemoeid is (€ 1,8 miljoen in 2014) wordt in 2015 ook gedecentraliseerd naar de gemeente, als integraal onderdeel van het sociaal deelfonds van het Gemeentefonds.

De kracht van de netwerken IVH zit in de gebundelde expertise en de samenwerking tussen de verschillende organisaties en professionals en de mogelijkheden voor vroegtijdige interventies die daardoor ontstaan. Daarmee leveren deze samenwerkingsverbanden een belangrijke bijdrage aan de preventie van dure

vormen van jeugdhulp op latere leeftijd. Het is in het belang van de gemeenten dat de functionaliteit van deze netwerken IVH door de transitie niet wordt aangetast. Zie hiervoor de verschillende handreikingen en achterliggende documentatie op www.integralevroeghulp.nl.

Bij het maken van regionale afspraken tussen MEE en gemeenten, vormt de IVH een apart hoofdstuk. Het gaat immers formeel niet om cliëntondersteuning, maar om een belangrijk regionale netwerkfunctie die nu door MEE wordt uitgevoerd. Deze functie heeft zich bewezen in de praktijk en de MEE-organisaties bieden hiervoor nu een landelijk dekkend kader. Gemeenten kunnen ervoor kiezen dit te blijven financieren via MEE. Zij kunnen er ook voor kiezen deze coördinatietaak gezamenlijk elders te beleggen c.q. te organiseren. Dit vraagt wel om afspraken tussen gemeenten over de gezamenlijke financiering van deze regionale taak.

Ter voorbereiding op het maken van dergelijke afspraken, levert de MEE-organisatie in het informatieoverzicht aan de gemeente (zie paragraaf 4.3) een overzicht van de omvang en de kosten van deze regionale coördinatietaak, alsmede de aantallen aangemelde kinderen.

Ofschoon (langdurige) casemanagement Integrale Vroeghulp formeel geen cliëntondersteuning is, is het van belang te weten dat deze specifieke vorm van ondersteuning jaarlijks wordt geboden aan ruim 4.000 gezinnen met kinderen met ontwikkelingsachterstanden en/of met een complexe of zich snel ontwikkelende hulpvraag. De ouders worden ondersteund in het voeren van eigen regie. In samenspraak met ouders van het kind en het team Integrale Vroeghulp begeleidt de casemanager de ouders bij het delen van hun eerste zorgen, de casemanagers zijn specialisten in hulpvraagverduidelijking en gesprekstechnieken gericht op het jonge kind en begeleiden ouders bij het verkrijgen van de diagnostiek, bij het opstellen en uitvoeren van een geïntegreerd ondersteuningsplan en dragen zorg voor een gecoördineerd ondersteuningsaanbod.

Door een kind in het kader van trajectondersteuning (ook een vorm van cliëntondersteuning) te blijven volgen, kunnen nieuwe vragen tijdig worden gesignaleerd en onderkend en kunnen grotere problemen worden voorkomen. Wanneer ouders een beroep doen op Integrale Vroeghulp kunnen casemanagement en trajectondersteuning door zowel de MEE-organisatie als andere partners uit het netwerk Integrale Vroeghulp worden aangeboden. Het is mede afhankelijk van de aard van de problematiek van het kind en de belangrijkste factoren die daarbij een rol spelen, welke partner dit concreet op zich neemt. Meer informatie over casemanagement IVH is ook te vinden op de website: www.integralevroeghulp.nl.

5. Plan van aanpak

In dit hoofdstuk presenteren we een plan van aanpak voor de gemeente om in de komende weken de cliëntondersteuning op te pakken. Enerzijds om te komen tot de afspraken met de MEE organisatie per 1 mei 2014; anderzijds met het oog op de ontwikkeling van de functie cliëntondersteuning zoals dit in deel 1 van deze handreiking is beschreven.

Sinds 25 februari 2014 is er duidelijkheid over de inhoud van de bestuurlijke afspraken VWS-VNG-MEE NL over de transitie van de cliëntondersteuning voor mensen met een beperking. Ook is de wettekst voor de Wmo 2015 vanaf januari 2014 bekend. Dat betekent dat er in veel gemeenten nog geen uitgewerkt beleid beschikbaar is rond de cliëntondersteuning. Het Wmo (beleids-)plan dient uiterlijk 1 november 2014 gereed te zijn. We zien dan ook dat in veel kadernota's voor het sociaal domein voor het onderwerp cliëntondersteuning nog geen concrete beleidskaders zijn aangegeven.

Op basis daarvan valt te verwachten dat de meeste gemeenten niet voor 1 mei 2014 uitgewerkt beleid voor cliëntondersteuning gereed hebben, op basis waarvan de afspraken met MEE kunnen worden gemaakt. Daarom schetsen we drie routes in dit hoofdstuk om voor 1 mei 2014 tot afspraken met de MEE-organisaties te komen: eerst geven we een route uitgaande van voortzetting van subsidie en activiteiten en waarbij 2015 als een overgangsjaar geldt, dan een route waarbij de MEE-activiteiten worden aangesloten op de gemaakte keuzes met betrekking tot het sociaal domein met eveneens 2015 als overgangsjaar en we eindigen met een route die is gericht op een optimale aanpak van nieuw beleid voor cliëntondersteuning.

Bij alle drie routes geldt dat de beoogde afspraken per 1 mei 2014 in een aantal gemeenten nog niet zullen zijn verankerd in de vorm van contracten/subsidiebeschikkingen. In de landelijke bestuurlijke afspraken is aangegeven dat uiterlijk 1 oktober 2014 contracten met de MEE-organisaties en andere aanbieders moeten zijn afgesloten of subsidiebeschikkingen zijn afgegeven.

5.1 Route 1: voortzetting subsidie in het overgangsjaar 2015

In deze route maken de gemeenten binnen de jeugdregio gezamenlijk pragmatische afspraken met MEE om in 2015 de huidige inzet te continueren, binnen de nieuwe financiële kaders voor het sociaal deelfonds van het Gemeentefonds.

1. Vraag de MEE organisatie om een zo uitgebreid mogelijk overzicht van feitelijke gegevens (zoals in hoofdstuk 4 beschreven) voor alle gemeenten in de regio.
2. Bespreek met MEE op welke wijze de dienstverlening onder de nieuwe financiële kaders is te continueren. Deze dienen te voldoen aan de eisen die in de nieuwe Wmo aan cliëntondersteuning worden gesteld. Bespreekpunt daarbij kan zijn of er mogelijkheden zijn voor eventuele besparing.
3. Bereid de afspraak voor om dit voor het hele jaar 2015 in een verlenging van de huidige subsidie te garanderen. Dit vraagt van de gemeenten sluitende afspraken over regionale financiering (regionaal budget creëren, opdrachtgever aanwijzen, bestuurlijk draagvlak organiseren) of regionale afstemming en financiering via de afzonderlijke gemeenten. Aansluiten bij de bestuurlijke governance van de Transitiearrangementen jeugd is daarbij een handige werkwijze.
4. Maak voor 1 mei 2014 hierover afspraken met de MEE-organisaties.

5. Gebruik het jaar 2015 om het stappenplan te doorlopen en tot een beleidsrijke invulling van cliëntondersteuning in bredere zin te komen. Bouw daarbij flexibiliteit in ten aanzien van de inzet van capaciteit en deskundigheid van MEE, zodat de gemeente tussentijds kan bijsturen op de inzet van MEE-consulenten.

5.2 Route 2: aansluiten van MEE-activiteiten op gemaakte keuzes met betrekking tot het sociaal domein

Deze route gaat een stap verder dan route 1 en is er op gericht dat gemeenten voor 1 mei afspraken maken met MEE over de inpassing van de activiteiten van MEE in de gemaakte keuzes in het brede sociale domein. Hierbij gaan we uit van regionale samenwerking door de gemeenten binnen de bestaande jeugdregio's. Er is op 1 mei 2014 nog geen verregaand uitgewerkt beleid met betrekking tot cliëntondersteuning.

1. Vraag de MEE organisatie om een zo uitgebreid mogelijk overzicht van feitelijke gegevens (zoals in hoofdstuk 4 beschreven) voor alle gemeenten in de regio.
2. Bespreek in de regio hoe de huidige MEE-activiteiten kunnen aansluiten op gemaakte keuzes binnen het sociaal domein, bijvoorbeeld keuzes met betrekking tot de toegang. Dit leidt er toe dat elke gemeente een beeld schetst van de meest wenselijke aansluiting van MEE-activiteiten op de lokale situatie en daarmee aangeeft wat wel/niet daarvan past. Als deze afspraken voldoen aan de eisen rond cliëntondersteuning in de Wmo 2015, kan dit dienen als de afspraak over de continuïteit.
3. Maak een regionale afspraak over coördinatie van het netwerk IVH in de regio.
4. Maak een afspraak over hoe om te gaan met wat er dan resteert binnen MEE dat vooralsnog niet aansluit op de gemaakte keuzes met betrekking tot het sociaal domein. Dit is de agenda voor het vermijden van de frictiekosten en zie welke globale afspraken kunnen worden gemaakt met betrekking tot m.n. de personele problematiek (zie paragraaf 4.4)
5. Combineer alle afspraken tot een regionale set en maak daarover voor 1 mei 2014 afspraken met de MEE-organisaties.
6. Idem als stap 5 in route 1: gebruik het jaar 2015 om beleid met betrekking tot cliëntondersteuning nader in te vullen en uit te werken.

5.3 Route 3: stappenplan voor implementatie nieuw beleid cliëntondersteuning

Via deze (optimale) route ontwikkelen de gemeenten vroegtijdig specifiek beleid rond cliëntondersteuning voor alle burgers. De afspraken met MEE per 1 mei 2014 rond continuïteit en vermijden van frictiekosten, passen in dat kader en dragen bij aan de ontwikkeling van de cliëntondersteuning. Dit is de route voor gemeenten die al vergevorderd zijn met betrekking tot beleid en uitvoering van de cliëntondersteuning.

1. Verzamel inzicht in de huidige situatie rond cliëntondersteuning.

In deze eerste stap verzamelt de gemeente zoveel mogelijk informatie over de actuele cliëntondersteuning in de eigen gemeente en in de regio. Denk hierbij aan alle mogelijke vormen van cliëntondersteuning, zoals in deel 1 van deze handreiking beschreven. De MEE-organisatie levert een overzicht van de geleverde diensten, bereikte aantallen cliënten en de daarmee gemoeide uitgaven per gemeente.

2. Maak keuzes voor de inrichting van cliëntondersteuning vanaf 1-1-2015.

Op basis van het inzicht in de huidige praktijk, gecombineerd met een scherp beeld van de opgave vanuit de nieuwe regelgeving, kan de gemeente beleid ontwikkelen. In dit beleid gericht op cliëntondersteuning, geeft de gemeente invulling aan de toekomstige cliëntondersteuning. Dit beleid moet passen bij keuzes rond de inrichting van (met name) de nieuwe Jeugdwet, de Wmo en de Participatiewet (relatie met loket,

relatie met wijkteams, plek van maatschappelijke organisaties, etc.). De keuzes voor de inrichting van cliëntondersteuning en de financiële paragraaf daarbij, dienen bestuurlijk te worden verankerd. Dat kan door dit in een kadernota te verwerken en daarover instemming van de gemeenteraad te vragen. Onderdeel van deze stap kan een procesaanpak zijn waarin samen met de aanwezige partners rond cliëntondersteuning, zoals de MEE-organisatie, welzijn, maatschappelijk werk, ouderenadviseurs, sociaal raadslieden en steunpunten GGZ, wordt toegewerkt naar een nieuwe inrichting van de cliëntondersteuning. De partners kunnen bijvoorbeeld bijdragen aan de inrichting van het loket en het opzetten van sociale wijkteams. Die bijdrage kan op basis van evaluatie worden bijgesteld. Ook binnen deze procesaanpak kan het nuttig zijn dat in eerste instantie globale afspraken worden gemaakt over het betrekken van capaciteit en deskundigheid van MEE. Zo ontstaat ruimte om tussentijds bij te sturen op aspecten als organisatie en uitvoering.

3. Bepaal wat lokaal wordt opgepakt en waarbij regionaal wordt samengewerkt.

Op basis van het lokale beleid, kan in de regio worden bepaald welke onderdelen van cliëntondersteuning gezamenlijk worden uitgevoerd. Dit kan leiden tot een verdeling van onderdelen van cliëntondersteuning die regionaal worden belegd, onderdelen die door een kleiner aantal gemeenten subregionaal worden georganiseerd en onderdelen die onder lokale verantwoordelijkheid blijven. Voor de onderdelen van cliëntondersteuning die (sub)regionaal worden georganiseerd, dienen de gemeenten onderlinge afspraken te maken over aansturing, bekostiging en verantwoording. Deze afspraken tussen gemeenten vragen ook om politieke en bestuurlijke instemming. De afspraken tussen gemeenten en MEE-organisaties die voor 1 mei gemaakt worden, kunnen worden gebaseerd op de nu vastgestelde kaders. Het afhechten van de afspraken in de Gemeenteraad zal in een aantal gemeenten eerst na 1 mei 2014 kunnen plaatsvinden.

De afstemming en onderlinge verhouding tussen de lokale en de bovenlokale onderdelen van cliëntondersteuning is belangrijk om doublures en hiaten in het aanbod voor de (kwetsbare) burgers te voorkomen. De rol van MEE dient bij elk van deze varianten duidelijk te worden omschreven, om dit in afspraken te kunnen vastleggen.

4. Werk deze keuzes praktisch uit en maak afspraken met partijen.

De voorgaande keuzes worden, nadat deze zijn goedgekeurd en vastgesteld, in uitvoering genomen. Dat betekent dat ze worden geconcretiseerd naar gemeentelijke uitvoering (beleidsnota, verordening) en naar zakelijke afspraken met partijen die bij de uitvoering een rol spelen (subsidievoorwaarden, beschikkingen, opdrachten).

Bijlage 1.

Bestuurlijke afspraken VWS, VNG en MEE Nederland over de transitie van de cliëntondersteuning

1. Inleiding

Op grond van de huidige Wmo zijn gemeenten verantwoordelijk voor het bieden van cliëntondersteuning. Ook in de nieuwe Wmo krijgen gemeenten deze taak. Deze nieuwe wet treedt naar verwachting in werking op 1 januari 2015.

Gemeenten bieden dus al cliëntondersteuning voor een groot deel van hun inwoners, waaronder de doelgroep ouderen. Maar voor mensen met handicap voeren in de praktijk 22 MEE-organisaties de cliëntondersteuning uit. Het gaat hierbij om mensen met een verstandelijke, lichamelijke en zintuiglijke handicap al dan niet veroorzaakt door een chronische ziekte of een beperking uit het autistisch spectrum, hun ouders, andere verwanten, verzorgers of vertegenwoordigers. De helft van de MEE-doelgroep betreft jeugd. De MEE-organisaties voeren deze vorm van cliëntondersteuning uit op basis van de Regeling subsidies AWBZ. De nieuwe Wmo zal betekenen dat:

A. Cliëntondersteuning 2015.

Cliëntondersteuning wordt op een nieuwe wijze gedefinieerd in de wet. Dat betekent onder meer dat gemeenten er zorg voor moeten dragen dat burgers kunnen worden ondersteund met informatie, advies en algemene ondersteuning die bijdraagt aan het versterken van de zelfredzaamheid en participatie op het gebied van maatschappelijke ondersteuning, preventieve zorg, zorg, jeugdzorg, onderwijs, welzijn, wonen, werk en inkomen. Daarnaast moeten burgers in het toegangsproces tot voorzieningen een beroep kunnen doen op een cliëntondersteuner die hem bijstaat bij het behartigen van zijn belangen. Dat geldt voor alle doelgroepen.

B. Transitie middelen MEE-cliëntondersteuning.

Gemeenten krijgen de beschikking over de middelen voor cliëntondersteuning die nu nog via de AWBZ-subsidieregeling aan MEE-organisaties verstrekt worden.

Doel van de bestuurlijke afspraken is om afspraken tussen de Staatssecretaris van VWS, de VNG en MEE Nederland (verder: MEE NL) vast te leggen over een zorgvuldige transitie van de cliëntondersteuning tegen

de achtergrond van naar verwachting per 1 januari 2015 in werking tredende nieuwe Wmo en de daaraan gekoppelde overdracht van MEE-middelen naar gemeenten. Deze afspraken zijn erop gericht dat na de inwerkingtreding van de nieuwe Wmo adequate cliëntondersteuning beschikbaar blijft. De bestuurlijke afspraken gaan niet alleen over de transitie van de cliëntondersteuning voor gehandicapten maar over de cliëntondersteuning voor alle burgers, dus ook voor bijvoorbeeld ouderen en mensen met psychische problemen. Omdat de veranderingen het grootst zijn bij de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap krijgt deze vorm van cliëntondersteuning relatief veel aandacht in de bestuurlijke afspraken. De bestuurlijke afspraken maken onderdeel uit van het Transitieplan Wmo en vormen een bijlage bij het Transitieplan Wmo.

2 Achtergrond

In de brief van 25 april 2013 heeft de Staatssecretaris van VWS zijn visie op de langdurige ondersteuning en zorg verwoord. In de brief wordt cliëntondersteuning geschetst als één van de waarborgen voor cliënten, die onder meer ertoe bijdraagt dat een oplossing wordt geboden die aansluit bij de individuele behoeften en wensen van cliënten. Cliëntondersteuning kan bijdragen aan het slagen van de decentralisaties. Om deze reden worden de AWBZ-gelden voor cliëntondersteuning voor gehandicapten overgeheveld naar gemeenten.

Met de bestuurlijke afspraken wordt gevolg gegeven aan de motie Van 't Wout, Van Dijk, Voortman en Van der Staaij (30 597, nr. 355) waarin de regering wordt verzocht "professionele en informele, laagdrempelige en onafhankelijke cliëntondersteuning wettelijk te borgen en over deze cliëntondersteuning met cliëntenorganisaties, gemeenten en MEE bestuurlijke, kwalitatieve en eventuele budgettaire afspraken te maken met als doel te bewerkstelligen dat in iedere gemeente deze cliëntondersteuning beschikbaar is vanaf 2015".

In het wetsvoorstel voor de nieuwe Wmo is in wetstekst c.q. memorie van toelichting onder meer opgenomen:

- Dat cliëntondersteuning onder meer informatie, advies en andere vormen van kortdurende cliëntondersteuning inhoudt die bijdraagt aan zelfredzaamheid en participatie en het verkrijgen van een zo integraal, mogelijke dienstverlening op het gebied van maatschappelijke ondersteuning, preventieve zorg, zorg, jeugdzorg, onderwijs, welzijn, wonen, werk en inkomen.
- Dat de gemeente er zorg voor draagt dat cliëntondersteuning beschikbaar is en dat bij de cliëntondersteuning het belang van de burger uitgangspunt is.
- Dat de burger een beroep kan doen op informele c.q. formele cliëntondersteuning bij het doorlopen van het toegangsproces tot voorzieningen.
- Dat met het oog op het belang van de cliënt professionele cliëntondersteuners werken op basis van professionele autonomie, vergelijkbaar met sociaal raadslieden, maatschappelijk werkers en ouderenadviseurs.
- Dat de verantwoordelijkheid van de gemeenten voor cliëntondersteuning alle inwoners betreft, dus ook voor mensen met een handicap, en dat om deze reden de betreffende AWBZ-gelden voor cliëntondersteuning worden overgeheveld naar de gemeenten.
- Dat in het Wmo-beleidsplan de beleidsvoornemens worden vastgelegd ten aanzien van onder andere de algemene voorzieningen waaronder cliëntondersteuning.
- Dat de gemeente beleidsruimte heeft in de wijze waarop de functie van cliëntondersteuning wordt vormgegeven.
- Dat voor cliëntondersteuning geen eigen bijdrage gevraagd mag worden.
- Dat de gemeente zorg draagt voor de kwaliteit en de continuïteit van voorzieningen, dus ook de functie cliëntondersteuning voor alle burgers.

In dit document zijn de bestuurlijke afspraken tussen de staatssecretaris van VWS, de VNG en MEE NL vastgelegd. De MEE-organisaties hebben een langdurige subsidiërelatie met CvZ op basis van een subsidiëregeling (de Regeling subsidies AWBZ), die jaarlijks door het Ministerie van VWS wordt vastgesteld. Gelet op deze subsidiërelatie en het gegeven dat VWS verantwoordelijk is voor de regeling en voor een

zorgvuldige afbouw van de subsidies per 1 januari 2015 en met inachtneming van bovenvermelde motie, is besloten dat er bestuurlijke afspraken worden gemaakt tussen drie partijen: VWS, VNG en MEE NL. De implementatie van de bestuurlijke afspraken is onderdeel van de verantwoordelijkheid van het Transitiebureau Wmo, waarbij een apart stimuleringsprogramma voor de cliëntondersteuning wordt opgezet waar MEE NL aan deelneemt. Beslispunten met betrekking tot dit programma zullen worden besproken in (bestuurlijke) overleggen tussen VWS, VNG en MEE NL.

Zowel bij de totstandkoming als de implementatie van de bestuurlijke afspraken over de transitie van de cliëntondersteuning worden de cliëntorganisaties nauw betrokken. Een projectgroep van directeuren VWS, VNG en MEE NL – voorheen belast met het opstellen van de bestuurlijke afspraken – zal daartoe minimaal tweemaal per jaar overleggen met de cliëntenorganisaties. Tevens zullen zij worden betrokken bij het opstellen van handreikingen en andere producten van het Transitiebureau Wmo die een relatie hebben met cliëntondersteuning en bij het stimuleringsprogramma cliëntondersteuning (zie paragraaf 3.1).

3 Aanpak transitie

De aanpak van de transitie is tweeledig. Ten eerste moeten gemeenten beleid maken op cliëntondersteuning voor alle (groepen) burgers. Ten tweede is het daarbij van belang dat de continuïteit van de cliëntondersteuning gewaarborgd is.

Gemeenten hebben al ervaring met cliëntondersteuning voor ouderen en mensen met psychische problemen, maar cliëntondersteuning van mensen met een handicap (de MEE-doelgroep) is nieuw voor hen. Het transitiebureau faciliteert gemeenten en hun samenwerkingspartners bij het maken van beleid op cliëntondersteuning voor alle burgers (zie paragraaf 3.1).

Specifiek voor de groep mensen met een handicap (de MEE-doelgroep) is van belang dat de continuïteit van de cliëntondersteuning gewaarborgd is. Met als basis het beleid van de gemeente doelgroepenbreed bevat paragraaf 3.2 een stappenplan om tot een zorgvuldige transitie van de cliëntondersteuning voor de MEE-doelgroep te komen.

3.1 Implementatie cliëntondersteuning op basis van de nieuwe Wmo

(verantwoordelijke: VWS, VNG en MEE NL)

Gemeenten moeten beleid ontwikkelen voor cliëntondersteuning voor alle doelgroepen, op basis van de definiëring van cliëntondersteuning in de nieuwe Wmo. Activiteiten in dat kader zijn onder meer:

- VWS, VNG en MEE NL publiceren een handreiking over integrale cliëntondersteuning. Deze handreiking gaat in op afwegingen die gemeenten kunnen maken met betrekking tot vormen van cliëntondersteuning, specifieke groepen, de organisatie van de cliëntondersteuning, bekostiging, best practices etc. Deze handreiking is in februari 2014 gereed.
- VWS, VNG en MEE NL faciliteren sinds 1 januari 2013 een stimuleringsprogramma cliëntondersteuning. In het kader van dit programma worden instrumenten ontwikkeld om gemeenten en betrokken partijen te ondersteunen bij de transitie van de cliëntondersteuning. Bron van inspiratie in het programma zijn vijf 'voorbeeldkoppels' van samenwerkende gemeenten en MEE-organisaties. Daarbij wordt ook zo goed mogelijk aangesloten bij de stimuleringsmaatregelen uit het Transitieplan Jeugd.
- In de diverse handreikingen van het Transitiebureau Wmo rond toegang, specifieke groepen etc. zal worden ingegaan op het belang en de rol van cliëntondersteuning.
- In de projectgroep wordt besloten welke andere activiteiten en producten nodig zijn. Dit gebeurt in samenspraak met de cliëntenorganisaties en op basis van signalen uit het veld.
- In algemene zin zal worden aangesloten bij de activiteiten van het Transitiebureau Wmo, zoals bijeenkomsten, masterclasses etc. om kennis te verspreiden met betrekking tot cliëntondersteuning, bijvoorbeeld in de vorm van workshops.

3.2 Stappenplan transitie MEE-cliëntondersteuning

Voor een zorgvuldige transitie van de MEE-cliëntondersteuning zijn de volgende afspraken gemaakt over de te nemen stappen:

- A. Gemeenten maken afspraken met de MEE-organisaties over de cliëntondersteuning vanaf 2015. Doel van de afspraken is de continuïteit van de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap te waarborgen en eventuele frictiekosten bij MEE-organisaties te vermijden.
- B. Deze afspraken hebben minimaal betrekking op het jaar 2015. VWS, VNG en MEE NL adviseren echter meerjarige afspraken te maken, gelet op de doelstellingen met betrekking tot continuïteit en vermijden van frictiekosten.
- C. De afspraken worden bij voorkeur gemaakt op regionaal niveau. VWS, VNG en MEE NL adviseren gemeenten en MEE organisaties hiervoor de Jeugdregio's te hanteren zoals die zijn vastgesteld in het kader van de Transitiearrangementen voor de Jeugdzorg. Binnen die regio's worden afspraken gemaakt met de MEE-organisaties die daarbinnen werkzaam zijn.
- D. Uiterlijk 1 mei 2014 moeten deze afspraken zijn gemaakt.
- E. Aan de inhoud van de afspraken worden de volgende eisen gesteld:
  - Is duidelijk hoe de cliënt gebruik kan blijven maken van cliëntondersteuning (de "beschikbaarheid" conform de nieuwe Wmo)?
  - Zijn er afspraken over de organisatie en financiering van de cliëntondersteuning gemaakt (inclusief de bevoorschotting daarvan) en is afgesproken welk budget bij MEE-organisaties wordt besteed?
  - Zijn er afspraken gemaakt over afhandeling van "lopende zaken" die per 1 januari 2015 nog in behandeling zijn bij MEE-organisaties?
  - Zijn er afspraken gemaakt over vermindering van frictiekosten van MEE-organisaties?
  - Zijn er afspraken gemaakt over mens volgt werk (zowel vanuit oogpunt behoud continuïteit als vermijden frictiekosten)?
  - Zijn met betrekking tot de netwerken integrale vroeghulp (IVH) afspraken gemaakt over de continuïteit van de coördinatie van deze netwerken? (NB: de netwerken IVH zijn formeel geen cliëntondersteuning in de zin van de nieuwe Wmo. De netwerken worden tot 1 januari 2015 door MEE gecoördineerd op basis van subsidie vanuit de subsidieregeling MEE; deze middelen worden eveneens overgeheveld naar het sociaal deelfonds van het Gemeentefonds).
- F. Het monitoren van de voortgang bij het opstellen van de regionale transitieafspraken en de implementatie daarvan geschiedt in het kader van het transitie-volg-systeem van het Transitiebureau Wmo. Gemeenten of regio's kunnen waar nodig gebruik maken van ondersteuning door ondersteuningsteams. Tevens kan een beroep worden gedaan op de "ambassadeurs" van het programma "Slim samenwerken" van het Ministerie van binnenlandse zaken en de VNG.
- G. In ieder geval zal per 1 april en per 1 mei 2014 worden gemonitord. Op basis van de uitkomsten van het transitievolgsysteem per 1 april zal waar nodig ondersteuning aan gemeenten of regio's geboden worden door de ondersteuningsteams, ter bevordering dat uiterlijk 1 mei 2014 afspraken zijn gemaakt tussen gemeenten en MEE-organisaties.
- H. De uitkomsten van het transitievolgsysteem per 1 mei 2014 zullen - indien deze daartoe aanleiding geven - worden besproken in een bestuurlijk overleg tussen VWS, VNG en MEE NL te houden medio mei 2014. Tevens zullen de uitkomsten worden besproken met de cliëntenorganisaties.
- I. Als op basis van de uitkomsten van het transitievolgsysteem per 1 mei 2014 blijkt dat de afspraken niet c.q. onvoldoende tot stand zijn gekomen neemt VWS de verantwoordelijkheid op zich om - vooraf gehoord hebbend de VNG en MEE NL - partijen bestuurlijk aan te spreken en de noodzakelijke maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat partijen door middel van afspraken de continuïteit van de cliëntondersteuning borgen en frictiekosten te vermijden.
- J. In oktober wordt geïnventariseerd of de maatregelen naar verwachting daadwerkelijk leiden tot vermindering van frictiekosten. Indien blijkt dat ondanks alle inspanningen resterende frictiekosten overblijven, neemt het rijk het initiatief om in oktober met VNG en MEE NL te bespreken hoe om te gaan met resterende frictiekosten voor de MEE-organisaties en besluit op basis daarvan over passende maatregelen.
- K. In de subsidieregeling MEE 2014 is ruimte geschapen voor MEE-organisaties om in dat jaar te kunnen anticiperen op de nieuwe situatie per 2015.

- L. Ofschoon gemeenten formeel niet verantwoordelijk zijn voor frictiekosten bij MEE-instellingen nemen VWS, VNG en MEE NL in het kader van de bestuurlijke afspraken de inspanningsverplichting op zich om frictiekosten zoveel mogelijk te vermijden.
- M. VWS, VNG en MEE NL faciliteren het maken van afspraken, onder meer door middel van een handreiking en informatieoverdracht over cliënten van MEE richting gemeenten. Deze faciliteringsproducten dienen tijdig gereed te zijn, dat wil zeggen uiterlijk februari 2014.

Toelichting op het stappenplan:

- De bestuurlijke afspraken hebben alleen betrekking op de MEE-doelgroep waar immers het meest verandert, niet op de doelgroepen waar de gemeenten al feitelijk de cliëntondersteuning voor uitvoeren.
- Onder continuïteit wordt enerzijds verstaan de continuïteit voor de mensen die op 1 januari 2015 in een lopend ondersteuningstraject van een MEE-instelling zitten en die dat traject bij dezelfde instelling kunnen afronden, anderzijds de beschikbaarheid van de cliëntondersteuning voor genoemde doelgroep in het transitiejaar 2015. Bij voorkeur worden afspraken over een langere periode gemaakt.
- Bij frictiekosten gaat het om eventuele frictiekosten bij MEE-organisaties in verband met eventuele (partiële) afbouw als gevolg van minder contractering door gemeenten dan het budget in het kader van de Regeling subsidies AWBZ. Het gaat om de posten van wachtgeld voor personeel en kosten huisvesting; hierbij wordt dezelfde definitie van frictiekosten gehanteerd als bij de transitie Jeugd (zie Handreiking regionale transitiearrangementen jeugd van 25 juli 2013, paragraaf 2.2).
- Gemeenten maken voor 1 mei 2014 afspraken met MEE-organisaties over de continuïteit van de cliëntondersteuning, waarbij wordt aangegeven welk budget bij de MEE-organisaties wordt besteed. Feitelijke contractering (i.c. subsidiebeschikking) zal vermoedelijk na die datum plaatsvinden. Indien gemeenten besluiten in 2015 ook andere aanbieders in te schakelen voor de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap (of taken deels in eigen beheer uit te voeren) dan worden deze afspraken ook opgenomen in de te maken (regionale) afspraken over continuïteit van cliëntondersteuning voor deze doelgroep.
- Uiterlijk 1 oktober 2014 worden conform de regelgeving nieuwe Wmo contracten afgesloten tussen gemeenten en MEE-organisaties c.q. subsidiebeschikkingen geslagen.
- Gemeenten ontvangen (geaggregeerde) beleidsinformatie over de MEE-clianten in hun gemeente, om welke doelgroepen het gaat en welke dienstverlening MEE thans voor hen inzet. Tevens bevat het informatie over het bedrag dat de betreffende MEE-organisatie in 2014 heeft ontvangen in het kader van de Regeling subsidies AWBZ. MEE stelt deze informatie op, in afstemming met het Transitiebureau Wmo.

4. Randvoorwaarden

4.1 Wet- en regelgeving

- A. Wetgevingstraject Wmo 2015 (verantwoordelijke: VWS)
In de nieuwe Wmo zal worden aangegeven wat onder cliëntondersteuning wordt verstaan en wat de taak van gemeenten in dezen is. Voor het wetgevingstraject Wmo 2015 zij verwezen naar het Transitieplan Wmo.
- B. Subsidieregeling MEE 2014/beëindiging regeling MEE (verantwoordelijke: CVZ/VWS)
CvZ is verantwoordelijk voor het ontwerpen van de Regeling subsidies AWBZ 2014, waarin het onderdeel met betrekking tot de subsidiëring van de MEE-organisaties, VWS stelt deze regeling vast. In de regeling MEE 2014 is vastgelegd:
- Dat, conform het stappenplan, MEE-organisaties gehouden zijn samenwerkingsafspraken met gemeenten te maken over het jaar 2014. Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn afspraken over de voorbereiding voor een zorgvuldige transitie van de cliëntondersteuning per 2015 en de continuïteit van de cliëntondersteuning voor de cliënten.
  - Via aanpassingen is geregeld dat MEE-organisaties ruimte krijgen om in het jaar 2014 te kunnen anticiperen op de nieuwe situatie vanaf 2015.
  - MEE-organisaties zijn per brief van juli 2013 door VWS/CvZ geïnformeerd over het beëindigen van de MEE-subsidie per 1 januari 2015.

4.2 Financiële kaders en verdeelmodel (verantwoordelijke: VWS)

- Per 1 januari 2015 worden de MEE-middelen toegevoegd aan het sociaal deelfonds van het Gemeentefonds en over gemeenten verdeeld op basis van historische parameters. De budgetten per MEE-organisatie worden in dat jaar toegekeerd naar de gemeenten in de betreffende MEE-regio op basis van de volgende sleutel: 20% op basis van inwoneraantallen en 80% op basis van cliëntaantallen (peiljaar cliëntaantallen: 2013). Vanaf 2016 worden de MEE middelen verdeeld op basis van het verdeelmodel dat nog ontwikkeld wordt voor het hele sociaal deelfonds.
- Het naar het gemeentefonds over te hevelen bedrag bevat naast de middelen voor cliëntondersteuning ook de middelen voor (coördinatie van de netwerken) Integrale vroeghulp (IVH).
- De MEE-organisaties kunnen hun reserves en overige vermogensbestanddelen behouden, dit is geregeld in de Regeling subsidies AWBZ 2014, onderdeel MEE-organisaties.

5 Overige afspraken

5.1 Monitoring en rapid response

(verantwoordelijke: VWS, VNG)

Onderhavige bestuurlijke afspraken bevatten een stappenplan, waarin de noodzakelijke voorbereidingsactiviteiten van gemeenten, MEE-organisaties en andere partijen omschreven zijn. Deze stappen zullen worden gemonitord via het transitie-volg-systeem van het Transitiebureau Wmo (zie Transitieplan Wmo).

Ook zal via de 'ogen en oren' van het transitiebureau Wmo aandacht zijn voor de transitie van de cliëntondersteuning. Dit betreft onder meer bijeenkomsten en digitale platforms van gemeenten, aanbieders en cliëntenorganisaties in het kader van het programma van de cliëntenorganisaties Aandacht voor Iedereen. De gegevens en signalen uit het transitie-volg-systeem en de organisatie van 'ogen en oren' zullen zowel naar het Transitiebureau Wmo, de projectgroep cliëntondersteuning als naar bestuurlijk niveau worden teruggekoppeld. Op basis van deze signalen kan ondersteuning op maat worden geboden om lokale of regionale knelpunten op te lossen (zie Transitieplan Wmo). Belangrijke monitordata zijn 1 april en 1 mei 2014, de laatste betreft de datum waarop de afspraken tussen gemeenten en MEE-organisaties gereed moeten zijn (zie stappenplan in paragraaf 3.2).

5.2 Kwaliteit/deskundigheid

(verantwoordelijke: VNG, VWS)

- Voor de maatschappelijke ondersteuning in het kader van de Wmo zullen kwaliteitsstandaarden worden opgesteld, ook specifiek met betrekking tot cliëntondersteuning. De VNG zal dit meenemen in de voorbereiding van het kwaliteitstraject (zie Transitieplan Wmo).
- De MEE-organisaties en andere organisaties die cliëntondersteuning leveren worden betrokken bij de op te stellen kwaliteitsstandaarden.
- Partijen achten van belang dat bij de (informele en formele) cliëntondersteuning de juiste (ervarings-) deskundigheid wordt ingezet, passend bij de hulpvraag en de hulpvrager. In de handreiking over de transitie van de cliëntondersteuning zal hieraan uitgebreid aandacht worden besteed.
- Partijen hechten veel belang aan een goede kennisinfrastructuur en behoud van deskundigheid op het terrein van cliëntondersteuning. De discussie over de kennisinfrastructuur is echter een bredere en geldt in ieder geval voor het gehele terrein van de maatschappelijke ondersteuning. De MEE-organisaties en andere organisaties die cliëntondersteuning leveren zullen worden betrokken bij die discussie. Bij de toekomstige kennisinfrastructuur zal specifieke aandacht zal zijn voor cliëntondersteuning.

- Partijen zullen nader overleggen over borging van de kennisfunctie met betrekking tot cliëntondersteuning in de toekomstige kennisinfrastructuur.

5.3 Integrale vroeghulp (IVH)

(verantwoordelijke: VWS, VNG, MEE NL)

Kinderen met een (dreigende) ontwikkelingsachterstand zijn gebaat bij zo vroeg mogelijke signalering. Dan kan Integrale Vroeghulp (IVH) worden ingezet worden. Dit is een multidisciplinaire aanpak waarbij ouders snel gerichte diagnostiek en de juiste begeleiding en ondersteuning krijgen. Eén samenhangend plan voor het hele gezin voorkomt gedragsproblemen bij kinderen. Dit leidt tot goede en preventieve zorg voor jonge kinderen met een (meervoudige) ontwikkelingsachterstand. IVH richt zich op kinderen van 0 tot 7 jaar, met (vermoedelijke) ontwikkelingsproblematiek door een verstandelijke, lichamelijke en/of zintuiglijke beperking, een stoornis in het autistisch spectrum of een chronische ziekte. De zogenaamde zorgintensieve kinderen. In 2013 is over IVH een handreiking gereed gekomen.

De netwerken Integrale Vroeghulp hebben de afgelopen jaren geïnnoveerd met de zeven bouwstenen van Vroeg, Voortdurend, Integraal (VVI). De komende jaren gaat de Taskforce IVH, bestaande uit de kernpartijen BOSK (Vereniging van mensen met een lichamelijke handicap), MEE NL en Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN), met financiering van het Transitiebureau Jeugd (bestaande uit de ministeries van VWS en V&J en de VNG), de regionale netwerken ondersteunen bij de transitie van de jeugdzorg. De regio's hebben een ketennetwerk van vroegtijdige signalering, integrale diagnostiek, gezinsondersteuning, onderwijs en zorg voor kinderen met een (dreigende) ontwikkelingsachterstand.

5.4 Communicatie

(verantwoordelijke: VWS, VNG)

De site www.invoeringwmo.nl is de site waar alle informatie en de voortgang van de transitie van de Wmo, waaronder de cliëntondersteuning, te vinden is voor professionals en bestuurders. De informatie aan de burgers over de transitie van de cliëntondersteuning loopt mee in de communicatie over hervorming van de langdurige zorg. De diverse partijen, waaronder MEE NL, zullen daar nauw bij worden betrokken.

Bijlage 2.

Toelichting op de wettekst betreffende cliëntondersteuning

De term ‘cliëntondersteuning’

Bij de ingeburgerde term ‘cliëntondersteuning’ gaat het om informatie, advies en algemene kortdurende ondersteuning die bijdraagt aan het versterken van de zelfredzaamheid en participatie van mensen.

Zo integraal mogelijk

Daarnaast omvat ‘cliëntondersteuning’ informatie, advies en algemene ondersteuning over de mogelijkheden op het vlak van een zo integraal mogelijke dienstverlening (ook bestaande uit hulpmiddelen, woningaanpassingen en cetera) op het gebied van maatschappelijke ondersteuning, preventieve zorg, zorg, jeugdzorg, onderwijs, welzijn, wonen, werk en inkomen ten behoeve van het maken van een keuze of het oplossen van een probleem. Dit leidt tot regieversterking van de cliënt (en zijn omgeving) en bevordert de zelfredzaamheid en participatie.

Uitgebreide vraagverheldering en kortdurende ondersteuning

De informatie en het advies houden ook in uitgebreide vraagverheldering alsmede kortdurende en kortcyclische ondersteuning bij het maken van keuzes op diverse levensterreinen. Het gaat om informatie en advies aan mensen die voor een vraag of een situatie staan die zodanig complex is dat de persoon het niet zelf of met zijn omgeving op kan lossen. De formulering ‘algemene ondersteuning’ onderscheidt deze vorm van hulp bij zelfredzaamheid en participatie van de maatwerkvoorziening.

Opdracht aan gemeenten

De nieuwe Wmo draagt gemeenten op om in ieder geval een algemene voorziening voor cliëntondersteuning te realiseren, waar burgers informatie en advies over vraagstukken van maatschappelijke ondersteuning en hulp bij het verkrijgen daarvan kunnen krijgen. Gemeenten worden verantwoordelijk voor het beschikbaar zijn van informatie, advies en andere vormen van kortdurende cliëntondersteuning die bijdraagt aan hun zelfredzaamheid en participatie. Het doel hiervan is om de cliënt wegwijz te maken op het terrein van de maatschappelijke ondersteuning en hen te versterken in het benutten van hun eigen kracht en het participeren in brede zin, uitgaande van de mogelijkheden van mensen.

Gemeente kiest haar vorm, maar wel breed

De bepaling regelt niet in welke vorm de gemeente deze cliëntondersteuning moet gieten. In het kader van de nieuwe Wmo worden de zogenaamde MEE-gelden overgeheveld naar gemeenten. Op grond van dit wetsvoorstel is de gemeente immers verantwoordelijk voor maatschappelijke ondersteuning en de cliëntondersteuning voor mensen met een handicap hoort daar nadrukkelijk bij.

Het is wenselijk dat de gemeente zich daarbij laat leiden door de één-loketgedachte en dat zij ernaar streeft dat een cliënt zich niet vaker dan eenmaal tot de gemeente hoeft te wenden om over zijn bredere ondersteuningsvraag de nodige informatie te verkrijgen. Daarbij dient de gemeente zich niet te beperken tot de voorzieningen waar zij zelf geheel of gedeeltelijk voor verantwoordelijk is, maar ook informatie te geven over relevante aanpalende domeinen, zoals zorg, wonen en onderwijs. Daar waar doorverwijzing noodzakelijk is, gebeurt dat op een begrijpelijke en klantgerichte wijze.

Onderzoek en vraagverduidelijking

Veel cliënten zijn zeer goed in staat om zelf informatie te vergaren en te beoordelen. Voor eenvoudige hulpvragen volstaat voor de meeste cliënten doorgaans de functie van informatie en advies. Op grond van de Algemene wet bestuursrecht kan een cliënt zich in het verkeer met bestuursorganen laten bijstaan of vertegenwoordigen door een derde. Dat kan bijvoorbeeld een partner, familielid of een vrijwilliger zijn.

Voor complexere vraagstukken kan een andere vorm van cliëntondersteuning nodig zijn die verder gaat dan informatie en advies; het betreft het kortdurend ondersteunen van mensen die verminderd zelfredzaam zijn, bijvoorbeeld bij het oplossen van een vraag of situatie die zo complex is dat zij het niet zelf – of met hulp van hun omgeving – kunnen oplossen. Het gaat doorgaans over vraagstukken die meerdere levensdomeinen omvatten. Cliëntondersteuning speelt met name bij cliënten die niet goed in staat zijn om zelf regie over het eigen leven te voeren, hun hulpvraag te verwoorden, de mogelijkheden van zijn eigen sociale netwerk in kaart te brengen en keuzes te maken.

Een belangrijk moment waarop cliëntondersteuning van belang kan zijn, is de fase van het onderzoek volgend op een melding. Vaak zal dat plaatsvinden in de vorm van een gesprek met de cliënt. Tijdens het onderzoek kan de cliënt, als hij dat wenst, gebruikmaken van cliëntondersteuning. Op basis van dit wetsvoorstel moet het college ervoor zorgen dat cliëntondersteuning beschikbaar is voor cliënten die maatschappelijke ondersteuning nodig hebben of problemen hebben op andere terreinen binnen het sociale domein, bijvoorbeeld op het gebied van wonen, onderwijs of schuldenproblematiek.

Een cliëntondersteuner kan de cliënt in het gesprek helpen zijn hulpvraag te verwoorden en keuzes te maken. Indien adequate ondersteuning uit het informele circuit niet mogelijk is, kan de gemeente ook zorg dragen voor een beroepsmatige cliëntondersteuner. Als een cliënt de gemeente verzoekt hem van cliëntondersteuning te voorzien zal de gemeente hierin voorzien. Het is echter ook aan de gemeente zelf om de behoefte aan cliëntondersteuning van de cliënt zelf te bewaken; voor een goede afweging en besluitvorming is het essentieel dat de cliënt voldoende in staat is zijn situatie te onderkennen en in kaart te brengen met het oog op mogelijkheden van maatschappelijke ondersteuning; cliëntondersteuning draagt bij aan het versterken van de regievoering door de cliënt. Ondersteuning van de cliënt (bij hulpvraagverduidelijking) in het kader van het bijdragen aan zelfredzaamheid en participatie kan ook voorafgaand aan het onderzoek plaatsvinden of ingeval de cliënt geen behoefte heeft aan een (breed) onderzoek c.q. het indienen van een aanvraag voor een voorziening.

Onafhankelijkheid, belang van cliënt uitgangspunt, professionele autonomie

Cliëntondersteuning dient onafhankelijk te zijn, dat wil zeggen dat het belang van de cliënt uitgangspunt is voor de cliëntondersteuning. De professionele cliëntondersteuners werken op basis van hun professionele autonomie, vergelijkbaar met sociaal raadslieden, maatschappelijk werkers en ouderenadviseurs. Dit geldt

zowel voor de situatie waarin gemeenten cliëntondersteuning van derden betrekken, als voor de situatie waarin cliëntondersteuners hun activiteiten vanuit de gemeente verrichten.

Het is van belang dat de cliëntondersteuner daadwerkelijk het belang van de cliënt dient en dat de cliënt het gevoel heeft dat deze persoon naast hem staat en in de positie is om diens belang te dienen. Indien de cliënt twijfelt aan de objectiviteit van de cliëntondersteuner, mag de cliënt de gemeente daarop wijzen en vragen om een andere ondersteuner. Uiteraard kan de cliënt ook zelf zijn ondersteuning organiseren (naasten, vertegenwoordigers). De cliëntondersteuning is kosteloos voor de cliënt die daar een beroep op doet.

Samenhangelend beleid voor vormen van informele en beroepsmatige cliëntondersteuning

De ondersteuning van cliënten is op dit moment verdeeld naar doelgroepen. Genoemd kunnen worden:

- vrijwillige ouderenadviseurs van de ouderenbonden
- mentoren
- beroepsmatige ondersteuners van welzijnsorganisaties
- hulplijnen
- steunpunten
- MEE

De gemeente heeft op basis van dit wetsvoorstel de taak de ondersteuning van cliënten goed te organiseren en kan daarbij – afhankelijk van de hulpvraag – verschillende vormen van ondersteuning inzetten, zoals de hiervoor genoemde, maar de gemeente kan ook besluiten gebruik te maken van ondersteuning door bijvoorbeeld:

- cliënten- en familieorganisaties
- cliëntenbelangenbureau 's
- lotgenotencontacten
- ervaringsdeskundigen

De gemeente heeft beleidsruimte in de wijze waarop de functie van ondersteuning wordt vormgegeven. Uiteraard zullen de persoonlijke voorkeuren van de betrokken cliënten in de afweging dienen te worden betrokken.

Steunpunt GGZ Utrecht:

Ervaringsdeskundigen kunnen op een positieve manier participeren in de samenleving. En ervaringsdeskundigen zelf kunnen mensen helpen om te kunnen (blijven) participeren in de samenleving.

Stichting Door en Voor:

Wij werken uit ervaringsdeskundigheid. Wij weten wat de eigen kracht en eigen regie van mensen inhoudt. Het is voor ons geen modekreet, omdat wij uit eigen ervaring weten wat het inhoudt en wat de valkuilen daarin zijn.

Bijlage 3.

Cliëntondersteuning voor burgers met verschillende mate van regie en sociale zelfredzaamheid

Bij onderstaande overzichten gaan we uit van twee vormen van cliëntondersteuning:

- Cliëntondersteuning gericht op informatie, advies, verduidelijken, doorgeleiding, evaluatie en klachtafhandeling waarbij een meer onafhankelijke positie gunstig is.
- Cliëntondersteuning gericht op het versterken van de regie en de zelfredzaamheid van de burger. Dit kan enerzijds verdere duurdere zorg en ondersteuning voorkomen en anderzijds raakt dit aan – of kan geïntegreerd zijn met verdere zorg en ondersteuning

Cliënt-ondersteuning (informatie, advies, verduidelijken, doorgeleiding, evaluatie en klachtafhandeling)	Burger met voldoende eigen regie of met voldoende regie vanuit eigen netwerk en sociaal interactief	Burger met beperkte of onvoldoende eigen regie en sociaal interactief met mogelijkheid van regie vanuit eigen netwerk	Burger met beperkte eigen regie zonder mogelijkheid van regie vanuit eigen netwerk en sociaal interactief	Burger met onvoldoende eigen regie zonder mogelijkheid van regie vanuit eigen netwerk, beperkt sociaal actief, zonder mijndend gedrag	Burger met onvoldoende eigen regie zonder mogelijkheid van regie vanuit eigen netwerk niet sociaal actief en met mijndend gedrag	(Ideale) voorwaarden
1 Enkelvoudige wegwijs vraag	Informatie en advies	Informatie en advies aan burger en of netwerk	Informatie en advies	Hulp bij leggen van contact met juiste instantie	Dit type burger stelt geen spontane vraag, maar er moet door derden (de omgeving) worden gesignaleerd.	Goede vaardigheden voor het versterken van sociale netwerken en stimuleren eigen kracht. Goede kennis van de integrale sociale kaart (bekend zijn met alle mogelijke vormen van ondersteuning en zorg zowel in vrijwillig als professioneel circuit). Goede kennis en van vaardigheden in het omgaan met de verschillende doelgroepen. Vaardigheden in vraagverduidelijking. Een positie onafhankelijk van diverse partijen die ondersteuning en begeleiding leveren.
2 Meervoudige wegwijsvraag	Informatie en advies	informatie en advies aan netwerk	Kortdurende hulp bij leggen van contact met juiste instantie			
3 Vraag naar enkelvoudige ondersteuning	Korte vraagverduidelijking waarna advies hoe contact te leggen met juiste instantie	informatie en advies aan netwerk en motiveren netwerk	Hulp bij ontwikkelen van meer zelfredzaamheid of korte ondersteuning bij leggen van contact met juiste instantie	Hulp bij leggen van contact met juiste instantie	Veelal ondersteuning op meerdere terreinen nodig. Veelal één vertrouwd persoon/aanspreekpunt gewenst.	
4 Vraag naar ondersteuning op meer dan één terrein		Vraagverduidelijking waarna advies aan netwerk bij leggen van contact met juiste instantie en indien nodig korte ondersteuning	Vraagverduidelijking waarna advies en hulp bij leggen van contact met juiste instantie	Vraagverduidelijking waarna hulp bij - of overname van het leggen van contact met juiste instantie		
5 Evaluatie	Steekproefsgewijze evaluatie via formulieren of bezoek aan de burger tijdens of na ondersteuningstraject			Steekproefsgewijze evaluatie via bezoek aan burger	Steekproefsgewijze evaluatie via vertrouwenspersoon bij burger	Naast bovenstaande elementen ook een onafhankelijke positie ten opzichte van gemeenten.
6 Begeleiding bij klacht en gebreken in ondersteuning en begeleiding	Informatie en advies hoe een en ander af te handelen		Hulp bij afhandelen klacht, mediator en of ondersteuning bij bezwaar en beroep	Overname van afhandelen klacht en bij bezwaar en beroep en de functie van mediator		
7. Vraag naar enkelvoudige ondersteuning of begeleiding	Contact leggen overlaten aan burger en beperken tot informatie en advies waarna de burger weer zelfstandig verder kan	Contact leggen overlaten aan netwerk en beperken tot informatie en advies waarna de burger met netwerk weer zelfstandig verder kan	Korte en eindige ondersteuning om zelfredzaamheid te versterken zodat verdere cliëntondersteuning niet meer nodig is.	Regelmatige cliëntondersteuning om zelfredzaamheid te versterken regie te houden op ondersteuning.	Veelal op meerdere gebieden ondersteuning of begeleiding nodig. Casemanagement vanuit vertrouwd persoon die tevens werkt aan versterken regie en zelfredzaamheid	Goede kennis van de integrale sociale kaart (bekend zijn met alle mogelijke vormen van ondersteuning en zorg zowel in vrijwillig als professioneel circuit) Goede kennis en van vaardigheden in het omgaan met de verschillende doelgroepen. Vaardigheden in versterken regie en loslaten.
8. Vraag naar ondersteuning of begeleiding op meer dan één terrein	Verifiëren of er werkelijk voldoende regie is en waar nodig korte ondersteuning om regie te versterken	Inzetten op motiveren en instrueren netwerk. Verifiëren of regie werkelijk voldoende is en indien nodig korte eindige ondersteuning	Langere, maar eindige ondersteuning om zelfredzaamheid te versterken zodat de burger zelf regie kan houden op ondersteuning.	Regelmatige ondersteuning om zelfredzaamheid te versterken en indien nodig casemanagement.		

De activiteiten 1 en 2 voor burgers met voldoende eigen regie passen heel goed in een gemeentelijk loket waarbij de burger zelf actief het loket (telefonisch, elektronisch of fysiek) moet benaderen. De activiteiten bij de vragen 1 t/m 4 kunnen worden geïntegreerd binnen een sociaal wijkteam dat toegang en 1e lijn verzorgt. Zelfevaluatie past binnen elk sociaal wijkteam.

De activiteiten bij de vragen 7 en 8 passen binnen elk sociaal wijkteam. Zeker binnen een wijkteam dat zich in toegang en 1e lijn specialiseert.

Veel vormen van ondersteuning om de eigen regie van de burger te versterken, zoals de huidige MEE organisaties dit doen, passen heel goed binnen een sociaal wijkteam als eerstelijns ondersteuning.

Bijlage 4.

Praktische vormen van cliënt-ondersteuning

Informatie en advies

Mensen, hun netwerk, verwijzers en/of organisaties krijgen antwoord op hun vraag en kunnen verder. Of ze weten hoe zij verder geholpen kunnen worden.

Samen met mensen met een beperking, hun netwerk, verwijzers en/of andere meldende organisatie wordt de vraag verkend. De vraag wordt direct beantwoord of de vrager wordt doorverwezen naar een andere organisatie.

Hulp bij vraagverheldering

Als een burger zich met een hulpvraag bij de gemeente meldt, stelt deze een onderzoek daar naar in. Cliëntondersteuners kunnen mensen bijstaan bij het verkennen en verwoorden van hun eigen hulpvraag en bij het indienen van een aanvraag voor een bepaalde voorziening. Ook kunnen zij op verzoek van de gemeente het onderzoek naar de hulpvraag verrichten.

Activering cliënt en netwerk

Dit netwerk kan bestaan uit ouders, verzorgers, partners, gezinsleden, familieleden, vrienden, burens, lotgenoten, collega's en vrijwilligers. Het doel is dat de cliënt samen met zijn netwerk oplossingen zoekt voor factoren die belemmerd werken voor zijn zelfredzaamheid en maatschappelijke participatie.

Bemiddelen en verwijzen

De cliënt wordt ook in praktische zin ondersteund in het krijgen van andere dienstverlening – anders dan cliëntondersteuning – en zorg in brede zin (levensbreed). De cliënt wordt geholpen om de indicaties en voorzieningen te realiseren die nodig zijn. De ondersteuning varieert van uitleggen hoe de cliënt het samen met zijn netwerk zelf kan tot het samen met de cliënt doen. Dit hangt af van de beperking en hoe goed de cliënt en zijn netwerk zichzelf kunnen redden. De cliënt wordt geïnformeerd als er geen goed of tijdig aanbod is, bijvoorbeeld bij wachtlijsten en de verantwoordelijke partijen worden over mogelijke oplossingen en eventuele alternatieven geadviseerd.

Hulp bij geschillen, klachten, bezwaar en beroep

Met een aanpak die bestaat uit zorgvuldig onderzoek, het gesprek met de burger en alle vormen van cliëntondersteuning, beoogt de gemeente passend en geaccepteerd maatwerk voor de individuele cliënt te leveren. Indien de cliënt zich onheus bejegend voelt door de wijze waarop de gemeente zich heeft gedragen, kan deze op basis van de Awb een klacht indienen bij de gemeente. De gemeente moet zorgdragen voor een adequate behandeling van klachten over gedragingen van personen die onder haar verantwoordelijkheid werkzaam zijn. Cliëntondersteuning kan helpen bij het formuleren van klachten. Als dat niet tot gewenste resultaten leidt, kan de cliënt zich wenden tot de gemeentelijke ombudsman.

Als een burger het niet eens is met de uitkomst van het onderzoek door de gemeente en de inhoud van het arrangement dat hem/haar ter ondersteuning van diens hulpvraag wordt geboden, kan de cliënt daar bezwaar tegen aantekenen. Cliëntondersteuning kan de cliënt helpen bij het opstellen van een bezwaarschrift. Ook deze ondersteuning is een kwestie van maatwerk, afhankelijk van de mogelijkheden en beperkingen van de cliënt en zijn netwerk.

Hulp bij monitoring en evaluatie dienstverlening

Het is voor de gemeente en voor de aanbieder belangrijk om de verleende ondersteuning te monitoren en evalueren. De cliëntondersteuner kan de cliënt bijstaan om te zorgen dat diens perspectief en ervaringsdeel voldoende wordt meegenomen en dat het ondersteuningsarrangement past op de actuele situatie en de behoefte van de cliënt en diens netwerk.

Bijlage 5. Budgetten MEE organisaties in 2014, per gemeente

(overgenomen van www.invoeringwmo.nl; gepubliceerd op 6 maart 2014)

De middelen die in het kader van het wetsvoorstel Wmo 2015 voor gemeenten aanvullend beschikbaar worden gesteld, worden per 2015 toegevoegd aan het sociaal deelfonds van het Gemeentefonds. De middelen zijn niet geoormerkt en voor gemeenten vrij besteedbaar binnen de wettelijke kaders aan de doelen van het sociaal deelfonds, te weten de Wmo 2015, de Jeugdwet en de Participatiewet. Ook voor cliëntondersteuning zal vanaf 2015 geen sprake zijn van een gelabeld budget.

Gemeenten worden geacht voor 1 mei 2014 afspraken te maken over de continuïteit van de cliëntondersteuning en het vermijden van frictiekosten bij de MEE-organisaties. VWS, VNG en MEE Nederland adviseren om deze afspraken op het niveau van Jeugdregio's en voor meerdere jaren te maken. Voor gemeenten is het in het kader van de te maken afspraken met MEE-organisaties relevant om enerzijds te weten welke budgetten de MEE-organisaties in 2014 ontvangen op basis van de Regeling subsidies AWBZ, anderzijds over gegevens te beschikken over aard en omvang van de cliënten van MEE in 2014. Over het laatste ontvangen gemeenten begin maart 2014 van de regionale MEE-organisatie een overzicht van cliënten/activiteiten MEE per gemeente.

Om gemeenten een indicatie te geven welke budgetten de MEE-organisaties in 2014 ontvangen, is in onderstaande tabel een raming van de budgetten voor cliëntondersteuning voor de 22 MEE-organisaties op basis van de Regeling subsidies AWBZ opgenomen. Hierbij is tentatief een toerekening van het budget van de betreffende MEE-organisaties naar de gemeenten in het werkgebied van de MEE-organisatie gemaakt. Daarbij is uitgegaan van een verdeling op basis van inwoners (20%) en cliënten MEE per gemeente (80%) met als peiljaar voor de cliëntaantallen het jaar 2013, omdat deze verdeling het beste aansluit bij de huidige uitvoering van de cliëntondersteuning. De middelen die de MEE-organisaties in 2014 ontvangen voor de Integrale Vroeghulp (IVH) zijn op basis van inwoneraantal toegerekend naar gemeenten en in het overzicht opgenomen.

De grenzen van de jeugdregio's en de MEE-regio's komen niet overal overeen. Daar waar meerdere MEE-organisaties binnen één jeugdregio actief zijn hebben de betreffende MEE-organisaties met elkaar afspraken gemaakt over hoe het contact met de betreffende gemeenten en jeugdregio wordt onderhouden.

*De raming van het budget 2014 is opgesteld door het College voor Zorgverzekeringen (CVZ). Het CVZ moet de definitieve budgetten 2014 voor de MEE-organisaties nog vaststellen. Naar verwachting zal deze vaststelling maximaal met 2% (naar boven c.q. beneden) afwijken.

*Het budget Integrale Vroeghulp 2014 bestaat uit een basisbedrag per MEE-organisatie om de functie regionaal in stand te houden en daarnaast uit een bedrag per inwoner.

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Aa en Hunze	Drenthe	MEE Drenthe	€ 190.148	€ 3.064
Aalburg	West-Brabant-Oost	MEE Plus	€ 166.984	€ 1.271
Aalsmeer	Amsterdam-Amstelland	MEE Amstel en Zaan	€ 182.065	€ 2.962
Aalten	Achterhoek	MEE Oost- Gelderland	€ 238.964	€ 3.311
Achtkarspelen	Friesland	MEE Friesland	€ 342.483	€ 3.133
Alblasserdam	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 224.989	€ 1.954
Albrandswaard	Stadsregio Rijnmond	MEE Rotterdam	€ 174.909	€ 2.579
Alkmaar	Alkmaar/Noord-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 1.135.882	€ 9.601
Almelo	Twente	MEE Twente	€ 1.108.577	€ 8.581
Almere	Flevoland	MEE IJsseloevers	€ 1.658.118	€ 19.865
Alphen a/d Rijn	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 830.267	€ 6.929
Alphen-Chaam	West-Brabant-Oost	MEE West- Brabant	€ 97.195	€ 1.101
Ameland	Friesland	MEE Friesland	€ 30.705	€ 393
Amersfoort	Eemland	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 1.743.972	€ 14.418
Amstelveen	Amsterdam-Amstelland	MEE Amstel en Zaan	€ 523.531	€ 8.162
Amsterdam	Amsterdam-Amstelland	MEE Amstel en Zaan	€ 8.626.409	€ 77.312
Apeldoorn	Midden IJssel / Oost Veluwe	MEE Veluwe	€ 1.925.017	€ 17.367
Appingedam	Groningen	MEE Groningen	€ 118.285	€ 1.379
Arnhem	Arnhem	MEE Gelderse Poort	€ 1.913.721	€ 15.669
Assen	Drenthe	MEE Drenthe	€ 798.073	€ 8.063
Asten	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 218.429	€ 1.770
Baarle-Nassau	West-Brabant-Oost	MEE West- Brabant	€ 98.711	€ 765
Baarn	Eemland	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 255.316	€ 2.339
Barendrecht	Stadsregio Rijnmond	MEE Rotterdam	€ 319.032	€ 4.868
Barneveld	Food Valley	MEE Veluwe	€ 392.992	€ 5.934
Bedum	Groningen	MEE Groningen	€ 101.204	€ 1.208

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Beek (L.)	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 134.878	€ 1.830
Beemster	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 83.531	€ 850
Beesel	Noord Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 169.764	€ 1.690
Bellingwedde	Groningen	MEE Groningen	€ 103.881	€ 1.028
Bergambacht	Midden-Holland	MEE Plus	€ 93.528	€ 989
Bergeijk	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 220.438	€ 1.964
Bergen (L.)	Noord Limburg	MEE Noordoost-Brabant	€ 110.867	€ 1.663
Bergen (NH.)	Alkmaar/Noord-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 174.993	€ 3.082
Bergen op Zoom	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 885.688	€ 7.568
Berkelland	Achterhoek	MEE Oost- Gelderland	€ 376.417	€ 5.474
Bernheze	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 316.526	€ 3.731
Bernisse	Stadsregio Rijnmond	MEE Plus	€ 103.897	€ 1.234
Best	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 317.340	€ 3.092
Beuningen	Nijmegen	MEE Gelderse Poort	€ 258.696	€ 2.648
Beverwijk	Midden-Kennemerland/IJmond	MEE Noordwest- Holland	€ 595.997	€ 4.071
Binnenmaas	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 254.849	€ 2.882
Bladel	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 276.061	€ 2.120
Blaricum	Gooi- en Vechtstreek	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 42.275	€ 877
Bloemendaal	Zuid-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 101.017	€ 2.255
Boarnsterhim	Friesland	MEE Friesland	€ 183.029	€ 2.174
Bodegraven- Reeuwijk	Midden-Holland	MEE Plus	€ 310.028	€ 3.265
Boekel	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 73.384	€ 1.261
Borger-Odoorn	Drenthe	MEE Drenthe	€ 194.615	€ 3.079
Borne	Twente	MEE Twente	€ 230.243	€ 2.569
Borsele	Zeeland	MEE Zeeland	€ 243.403	€ 2.949
Boskoop	Midden-Holland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 155.610	€ 1.444

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Boxmeer	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 231.965	€ 3.537
Boxtel	Noordoost Brabant	MEE regio Den Bosch	€ 435.893	€ 5.048
Breda	West-Brabant-Oost	MEE West- Brabant	€ 2.840.971	€ 20.337
Brielle	Stadsregio Rijnmond	MEE Plus	€ 134.073	€ 1.624
Bronckhorst	Achterhoek	MEE Oost- Gelderland	€ 330.760	€ 4.550
Brummen	Midden IJssel / Oost Veluwe	MEE Veluwe	€ 167.473	€ 2.345
Brunssum	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 283.185	€ 3.252
Bunnik	Zuidoost Utrecht	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 105.294	€ 1.403
Bunschoten	Eemland	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 176.182	€ 1.957
Buren	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 267.018	€ 2.713
Bussum	Gooi- en Vechtstreek	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 230.446	€ 3.144
Capelle a/d IJssel	Stadsregio Rijnmond	MEE Rotterdam	€ 534.116	€ 6.784
Castricum	Alkmaar/Noord-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 208.243	€ 3.495
Coevorden	Drenthe	MEE Drenthe	€ 311.404	€ 4.291
Cranendonck	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 224.977	€ 2.195
Cromstrijen	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 103.293	€ 1.270
Cuijk	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 252.522	€ 3.100
Culemborg	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 319.816	€ 2.895
Dalfsen	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 169.799	€ 2.806
Dantumadiel	Friesland	MEE Friesland	€ 288.886	€ 2.132
De Bilt	Zuidoost Utrecht	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 334.607	€ 4.049
De Marne	Groningen	MEE Groningen	€ 141.987	€ 1.183
De Ronde Venen	Utrecht West	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 277.765	€ 4.128
De Wolden	Drenthe	MEE Drenthe	€ 174.028	€ 2.851
Delft	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 1.244.927	€ 9.417
Delfzijl	Groningen	MEE Groningen	€ 262.980	€ 2.978

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Den Bosch	Noordoost Brabant	MEE regio Den Bosch	€ 2.221.418	€ 23.688
Den Haag	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 5.256.002	€ 48.072
Den Helder	Kop van Noord-Holland	MEE Noordwest- Holland	€ 758.565	€ 5.785
Deurne	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 429.179	€ 3.426
Deventer	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 1.168.616	€ 10.032
Diemen	Amsterdam-Amstelland	MEE Amstel en Zaan	€ 181.719	€ 2.439
Dinkelland	Twente	MEE Twente	€ 151.312	€ 3.074
Doesburg	Arnhem	MEE Oost- Gelderland	€ 124.548	€ 1.411
Doetinchem	Achterhoek	MEE Oost- Gelderland	€ 810.639	€ 6.898
Dongen	Midden Brabant	MEE Plus	€ 312.842	€ 2.525
Dongeradeel	Friesland	MEE Friesland	€ 388.543	€ 2.700
Dordrecht	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 1.752.617	€ 11.787
Drechterland	West-Friesland	MEE Noordwest- Holland	€ 131.335	€ 1.961
Drimmelen	West-Brabant-Oost	MEE West- Brabant	€ 326.050	€ 3.052
Dronten	Flevoland	MEE IJsseloevers	€ 403.247	€ 4.140
Druten	Nijmegen	MEE Gelderse Poort	€ 152.368	€ 1.904
Duiven	Arnhem	MEE Oost- Gelderland	€ 178.146	€ 3.124
Echt-Susteren	Midden-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 207.199	€ 3.587
Edam-Volendam	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 173.490	€ 2.781
Ede	Food Valley	MEE Veluwe	€ 894.615	€ 12.124
Eemnes	Eemland	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 70.878	€ 847
Eemsmond	Groningen	MEE Groningen	€ 202.726	€ 1.841
Eersel	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 232.938	€ 1.964
Eijsden-Margraten	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 159.690	€ 2.801
Eindhoven	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 3.362.046	€ 23.582
Elburg	Noord Veluwe	MEE Veluwe	€ 228.934	€ 2.485

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Emmen	Drenthe	MEE Drenthe	€ 1.246.948	€ 13.005
Enkhuizen	West-Friesland	MEE Noordwest- Holland	€ 184.775	€ 1.861
Enschede	Twente	MEE Twente	€ 1.981.052	€ 18.716
Epe	Midden IJssel / Oost Veluwe	MEE Veluwe	€ 331.206	€ 3.575
Ermelo	Noord Veluwe	MEE Veluwe	€ 282.735	€ 2.884
Etten-Leur	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 631.741	€ 4.826
Ferwerderadiel	Friesland	MEE Friesland	€ 81.028	€ 987
Franekeradeel	Friesland	MEE Friesland	€ 290.753	€ 2.282
Gaasterlân-Sleat	Friesland	MEE Friesland	€ 98.133	€ 1.136
Geertruidenberg	West-Brabant-Oost	MEE Plus	€ 300.559	€ 2.140
Geldermalsen	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 219.974	€ 2.744
Geldrop-Mierlo	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 600.634	€ 4.185
Gemert-Bakel	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 416.991	€ 3.142
Gennep	Noord Limburg	MEE Noordoost-Brabant	€ 158.112	€ 2.170
Giessenlanden	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 141.451	€ 1.439
Gilze en Rijen	Midden Brabant	MEE West- Brabant	€ 305.365	€ 2.952
Goeree- Overflakkee	Stadsregio Rijnmond	MEE Plus	€ 459.752	€ 4.802
Goes	Zeeland	MEE Zeeland	€ 465.914	€ 4.807
Goirle	Midden Brabant	MEE regio Tilburg	€ 287.645	€ 3.395
Gorinchem	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 479.933	€ 3.495
Gouda	Midden-Holland	MEE Plus	€ 1.097.635	€ 7.055
Graft-De Rijp	Alkmaar/Noord-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 25.826	€ 653
Grave	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 91.057	€ 1.595
Groesbeek	Nijmegen	MEE Gelderse Poort	€ 196.160	€ 1.988
Groningen	Groningen	MEE Groningen	€ 1.917.382	€ 22.364
Groote gast	Groningen	MEE Groningen	€ 102.982	€ 1.399

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Gulpen-Wittem	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 106.677	€ 1.615
Haaksbergen	Twente	MEE Twente	€ 203.154	€ 2.870
Haaren	Noordoost Brabant	MEE regio Den Bosch	€ 143.768	€ 2.251
Haarlem	Zuid-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 1.740.582	€ 15.553
Haarlemmerliede en Spaarnwoude	Zuid-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 45.025	€ 561
Haarlemmermeer	Haarlemmermeer	MEE Amstel en Zaan	€ 1.119.954	€ 13.944
Halderberge	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 358.288	€ 3.337
Hardenberg	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 581.002	€ 6.063
Harderwijk	Noord Veluwe	MEE Veluwe	€ 532.004	€ 5.040
Hardinxveld- Giessendam	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 178.906	€ 1.763
Haren	Groningen	MEE Groningen	€ 108.183	€ 2.133
Harlingen	Friesland	MEE Friesland	€ 208.867	€ 1.767
Hatterm	Midden IJssel / Oost Veluwe	MEE Veluwe	€ 76.384	€ 1.299
Heemskerk	Midden-Kennemerland/IJmond	MEE Noordwest- Holland	€ 562.759	€ 3.974
Heemstede	Zuid-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 146.332	€ 2.674
Heerde	Midden IJssel / Oost Veluwe	MEE Veluwe	€ 141.182	€ 2.031
Heerenveen	Friesland	MEE Friesland	€ 524.843	€ 4.829
Heerhugowaard	Alkmaar/Noord-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 553.368	€ 5.374
Heerlen	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 1.120.747	€ 9.925
Heeze-Leende	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 162.549	€ 1.663
Heiloo	Alkmaar/Noord-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 118.234	€ 2.295
Hellendoorn	Twente	MEE IJsseloevers	€ 253.324	€ 3.637
Hellevoetsluis	Stadsregio Rijnmond	MEE Plus	€ 450.976	€ 3.889
Helmond	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 1.647.628	€ 9.611
Hendrik-Ido- Ambacht	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 267.395	€ 2.850
Hengelo (O.)	Twente	MEE Twente	€ 940.110	€ 9.551

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
het Bildt	Friesland	MEE Friesland	€ 136.657	€ 1.187
Heumen	Nijmegen	MEE Gelderse Poort	€ 117.790	€ 1.721
Heusden	Midden Brabant	MEE Plus	€ 532.059	€ 4.303
Hillegom	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 231.961	€ 1.983
Hilvarenbeek	Midden Brabant	MEE regio Tilburg	€ 163.287	€ 2.233
Hilversum	Gooi- en Vechtstreek	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 956.207	€ 8.287
Hof van Twente	Twente	MEE Twente	€ 286.349	€ 4.155
Hollands Kroon	Kop van Noord-Holland	MEE Noordwest- Holland	€ 271.100	€ 4.840
Hoogeveen	Drenthe	MEE Drenthe	€ 668.544	€ 6.584
Hoogezand- Sappemeer	Groningen	MEE Groningen	€ 309.101	€ 3.951
Hoorn	West-Friesland	MEE Noordwest- Holland	€ 883.493	€ 7.250
Horst aan de Maas	Noord Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 311.749	€ 5.163
Houten	Lekstroom	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 492.873	€ 4.666
Huizen	Gooi- en Vechtstreek	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 362.683	€ 3.993
Hulst	Zeeland	MEE Zeeland	€ 296.712	€ 3.577
IJsselstein	Lekstroom	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 343.061	€ 3.300
Kaag en Braassem	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 181.728	€ 2.444
Kampen	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 642.197	€ 5.182
Kapelle	Zeeland	MEE Zeeland	€ 125.049	€ 1.624
Katwijk	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 715.520	€ 5.957
Kerkrade	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 512.662	€ 5.278
Koggenland	West-Friesland	MEE Noordwest- Holland	€ 141.742	€ 2.273
Kollumerland en Nieuwkruisland	Friesland	MEE Friesland	€ 158.572	€ 1.430
Korendijk	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 108.867	€ 1.072
Krimpen aan den IJssel	Stadsregio Rijnmond	MEE Rotterdam	€ 202.030	€ 2.965
Laarbeek	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 289.945	€ 2.350

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Landerd	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 172.299	€ 1.907
Landgraaf	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 354.587	€ 4.240
Landsmeer	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 60.052	€ 1.011
Langedijk	Alkmaar/Noord-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 262.600	€ 2.733
Lansingerland	Stadsregio Rijnmond	MEE Rotterdam	€ 441.604	€ 5.806
Laren (NH.)	Gooi- en Vechtstreek	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 45.690	€ 1.049
Leek	Groningen	MEE Groningen	€ 186.756	€ 2.244
Leerdam	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 206.851	€ 2.061
Leeuwarden	Friesland	MEE Friesland	€ 1.343.934	€ 10.695
Leeuwarderadeel	Friesland	MEE Friesland	€ 115.056	€ 1.150
Leiden	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 1.395.442	€ 11.385
Leiderdorp	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 247.074	€ 2.541
Leidschendam- Voorburg	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 578.158	€ 6.898
Lelystad	Flevoland	MEE IJsseloevers	€ 1.166.615	€ 7.711
Lemsterland	Friesland	MEE Friesland	€ 118.758	€ 1.512
Leudal	Midden-Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 290.131	€ 4.498
Leusden	Eemland	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 236.568	€ 2.791
Lingewaal	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 85.151	€ 1.151
Lingewaard	Arnhem	MEE Gelderse Poort	€ 341.610	€ 4.792
Lisse	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 189.618	€ 2.128
Littenseradiel	Friesland	MEE Friesland	€ 90.245	€ 1.220
Lochem	Midden IJssel / Oost Veluwe	MEE Oost- Gelderland	€ 183.000	€ 4.073
Loon op Zand	Midden Brabant	MEE Plus	€ 319.147	€ 2.297
Lopik	Lekstroom	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 130.481	€ 1.348
Loppersum	Groningen	MEE Groningen	€ 89.338	€ 1.178
Losser	Twente	MEE Twente	€ 191.032	€ 2.661

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Maasdonk	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 103.826	€ 1.406
Maasdiel	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 222.412	€ 2.520
Maasgouw	Midden-Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 195.582	€ 2.966
Maassluis	Stadsregio Rijnmond	MEE Zuid- Holland Noord	€ 338.776	€ 3.040
Maastricht	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 1.174.598	€ 13.623
Marum	Groningen	MEE Groningen	€ 76.725	€ 1.188
Medemblik	West-Friesland	MEE Noordwest- Holland	€ 274.609	€ 4.394
Meerssen	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 118.827	€ 2.165
Menaldumadiel	Friesland	MEE Friesland	€ 156.583	€ 1.530
Menterwolde	Groningen	MEE Groningen	€ 108.948	€ 1.416
Meppel	Drenthe	MEE Drenthe	€ 306.992	€ 3.927
Middelburg (Z.)	Zeeland	MEE Zeeland	€ 861.014	€ 6.178
Midden-Delfland	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 119.604	€ 1.734
Midden-Drenthe	Drenthe	MEE Drenthe	€ 240.551	€ 4.010
Mill en Sint Hubert	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 109.818	€ 1.366
Millingen aan de Rijn	Nijmegen	MEE Gelderse Poort	€ 60.301	€ 620
Moerdijk	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 477.165	€ 4.181
Molenwaard	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 298.328	€ 2.904
Montferland	Achterhoek	MEE Oost- Gelderland	€ 366.266	€ 4.259
Montfoort	Utrecht West	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 132.690	€ 1.312
Mook en Middelaar	Nijmegen	MEE Noordoost-Brabant	€ 36.651	€ 981
Muiden	Gooi- en Vechtstreek	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 22.473	€ 616
Naarden	Gooi- en Vechtstreek	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 122.149	€ 1.663
Neder-Betuwe	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 251.477	€ 2.363
Nederlek	Midden-Holland	MEE Plus	€ 118.436	€ 1.406
Nederweert	Midden-Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 143.597	€ 2.073

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Neerijnen	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 109.752	€ 1.257
Nieuwegein	Lekstroom	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 696.351	€ 5.867
Nieuwkoop	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 184.490	€ 2.574
Nijkerk	Food Valley	MEE Veluwe	€ 316.963	€ 4.455
Nijmegen	Nijmegen	MEE Gelderse Poort	€ 1.939.159	€ 17.401
Noord-Beveland	Zeeland	MEE Zeeland	€ 85.830	€ 976
Noordenveld	Drenthe	MEE Drenthe	€ 234.543	€ 3.722
Noordoostpolder	Flevoland	MEE IJsseloevers	€ 399.004	€ 4.710
Noordwijk	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 227.063	€ 2.440
Noordwijkerhout	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 155.089	€ 1.496
Nuenen, Gerwen en Nederwetten	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 234.700	€ 2.445
Nunspeet	Noord Veluwe	MEE Veluwe	€ 254.190	€ 2.940
Nuth	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 120.947	€ 1.733
Oegstgeest	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 147.352	€ 2.200
Oirschot	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 158.812	€ 1.935
Oisterwijk	Midden Brabant	MEE regio Tilburg	€ 328.519	€ 3.815
Oldambt	Groningen	MEE Groningen	€ 368.342	€ 4.434
Oldebroek	Noord Veluwe	MEE Veluwe	€ 225.967	€ 2.514
Oldenzaal	Twente	MEE Twente	€ 336.981	€ 3.799
Olst-Wijhe	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 113.814	€ 1.806
Ommen	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 194.195	€ 1.762
Onderbanken	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 84.611	€ 884
Oost Gelre	Achterhoek	MEE Oost- Gelderland	€ 250.996	€ 3.653
Oosterhout	West-Brabant-Oost	MEE Plus	€ 774.853	€ 5.341
Ooststellingwerf	Friesland	MEE Friesland	€ 302.323	€ 2.880
Oostzaan	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 47.531	€ 884

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Opmeer	West-Friesland	MEE Noordwest- Holland	€ 63.761	€ 1.156
Opsterland	Friesland	MEE Friesland	€ 345.414	€ 3.332
Oss	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 1.102.599	€ 10.633
Oud-Beijerland	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 210.451	€ 2.332
Oude IJsselstreek	Achterhoek	MEE Oost- Gelderland	€ 379.091	€ 4.864
Ouder-Amstel	Amsterdam-Amstelland	MEE Amstel en Zaan	€ 65.409	€ 1.282
Ouderkerk	Midden-Holland	MEE Plus	€ 71.447	€ 811
Oudewater	Utrecht West	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 55.422	€ 951
Overbetuwe	Arnhem	MEE Gelderse Poort	€ 455.329	€ 4.866
Papendrecht	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 297.893	€ 3.192
Peel en Maas	Noord Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 400.596	€ 5.347
Pekela	Groningen	MEE Groningen	€ 175.131	€ 1.465
Pijnacker-Nootdorp	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 405.286	€ 4.795
Purmerend	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 932.649	€ 7.688
Putten	Noord Veluwe	MEE Veluwe	€ 209.161	€ 2.646
Raalte	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 250.602	€ 3.713
Reimerswaal	Zeeland	MEE Zeeland	€ 191.557	€ 2.842
Renkum	Arnhem	MEE Gelderse Poort	€ 256.559	€ 3.301
Renswoude	Food Valley	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 37.119	€ 471
Reusel-De Mierden	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 176.600	€ 1.368
Rheden	Arnhem	MEE Gelderse Poort	€ 419.803	€ 4.568
Rhenen	Food Valley	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 198.571	€ 1.835
Ridderkerk	Stadsregio Rijnmond	MEE Rotterdam	€ 338.669	€ 4.658
Rijnwaarden	Arnhem	MEE Oost- Gelderland	€ 113.433	€ 1.341
Rijnwoude	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 144.597	€ 1.765
Rijssen-Holten	Twente	MEE IJsseloevers	€ 287.859	€ 3.827

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Rijswijk (ZH.)	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 426.639	€ 4.502
Roerdalen	Midden-Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 292.693	€ 2.593
Roermond	Midden-Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 783.688	€ 7.000
Roosendaal	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 1.203.433	€ 8.808
Rotterdam	Stadsregio Rijnmond	MEE Rotterdam	€ 6.517.700	€ 63.328
Rozendaal	Arnhem	MEE Gelderse Poort	€ 7.404	€ 157
Rucphen	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 267.237	€ 2.542
Schagen	Kop van Noord-Holland	MEE Noordwest- Holland	€ 283.292	€ 4.694
Schermer	Alkmaar/Noord-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 36.004	€ 559
Scherpenzeel	Food Valley	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 73.504	€ 906
Schiedam	Stadsregio Rijnmond	MEE Rotterdam	€ 687.696	€ 7.832
Schiermonnikoog	Friesland	MEE Friesland	€ 10.640	€ 107
Schijndel	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 254.697	€ 2.915
Schinnen	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 120.158	€ 1.448
Schoonhoven	Midden-Holland	MEE Plus	€ 102.610	€ 1.180
Schouwen- Duiveland	Zeeland	MEE Zeeland	€ 306.678	€ 4.426
Simpelveld	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 87.666	€ 1.221
Sint Anthonis	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 94.318	€ 1.473
Sint-Michielsgestel	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 211.584	€ 3.513
Sint-Oedenrode	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 163.391	€ 2.245
Sittard-Geleen	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 1.073.658	€ 10.515
Skarsterlân	Friesland	MEE Friesland	€ 268.713	€ 3.056
Sliedrecht	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 270.475	€ 2.427
Slochteren	Groningen	MEE Groningen	€ 103.816	€ 1.788
Sluis	Zeeland	MEE Zeeland	€ 255.406	€ 3.105
Smallingerland	Friesland	MEE Friesland	€ 674.795	€ 6.181

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Soest	Eemland	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 401.131	€ 4.384
Someren	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 254.460	€ 2.011
Son en Breugel	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 164.639	€ 1.742
Spijkenisse	Stadsregio Rijnmond	MEE Plus	€ 1.053.803	€ 7.201
Stadskanaal	Groningen	MEE Groningen	€ 311.644	€ 3.763
Staphorst	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 126.283	€ 1.656
Stede Broec	West-Friesland	MEE Noordwest- Holland	€ 229.648	€ 2.177
Steenbergen	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 281.631	€ 2.671
Steenwijkerland	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 366.715	€ 4.420
Stein (L.)	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 221.711	€ 2.844
Stichtse Vecht	Utrecht West	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 307.112	€ 6.117
Strijen	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 81.848	€ 873
Súdwest Fryslân	Friesland	MEE Friesland	€ 1.015.042	€ 9.211
Ten Boer	Groningen	MEE Groningen	€ 56.994	€ 858
Terneuzen	Zeeland	MEE Zeeland	€ 659.731	€ 7.115
Terschelling	Friesland	MEE Friesland	€ 39.322	€ 534
Texel	Kop van Noord-Holland	MEE Noordwest- Holland	€ 81.612	€ 1.388
Teylingen	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 335.127	€ 3.402
Tholen	Zeeland	MEE Zeeland	€ 221.103	€ 3.317
Tiel	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 710.223	€ 4.366
Tilburg	Midden Brabant	MEE regio Tilburg	€ 3.120.688	€ 30.870
Tubbergen	Twente	MEE Twente	€ 184.683	€ 2.498
Twenterand	Twente	MEE IJsseloevers	€ 324.041	€ 3.457
Tynaarlo	Drenthe	MEE Drenthe	€ 189.281	€ 3.894
Tytsjerksteradiel	Friesland	MEE Friesland	€ 306.080	€ 3.564
Ubbergen	Nijmegen	MEE Gelderse Poort	€ 69.327	€ 994

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Uden	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 629.406	€ 5.131
Uitgeest	Midden-Kennemerland/IJmond	MEE Noordwest- Holland	€ 105.878	€ 1.327
Uithoorn	Amsterdam-Amstelland	MEE Amstel en Zaan	€ 199.464	€ 2.746
Urk	Flevoland	MEE IJsseloevers	€ 176.989	€ 1.956
Utrecht	Utrecht Stad	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 3.414.439	€ 31.013
Utrechtse Heuvelrug	Zuidoost Utrecht	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 371.042	€ 4.633
Vaals	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 52.776	€ 1.093
Valkenburg a/d Geul	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 116.667	€ 1.880
Valkenswaard	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 416.538	€ 3.302
Veendam	Groningen	MEE Groningen	€ 290.751	€ 3.195
Veenendaal	Food Valley	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 719.428	€ 6.072
Veere	Zeeland	MEE Zeeland	€ 189.033	€ 2.848
Veghel	Noordoost Brabant	MEE Noordoost-Brabant	€ 418.103	€ 4.691
Veldhoven	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 606.452	€ 4.760
Velsen	Midden-Kennemerland/IJmond	MEE Noordwest- Holland	€ 651.025	€ 6.819
Venlo	Noord Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 1.369.003	€ 12.368
Venray	Noord Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 362.161	€ 5.314
Vianen	Lekstroom	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 196.845	€ 1.895
Vlaardingen	Stadsregio Rijnmond	MEE Zuid- Holland Noord	€ 892.724	€ 6.738
Vlagtwedde	Groningen	MEE Groningen	€ 136.048	€ 1.846
Vlieland	Friesland	MEE Friesland	€ 19.331	€ 124
Vlissingen	Zeeland	MEE Zeeland	€ 542.480	€ 5.779
Vlist	Midden-Holland	MEE Plus	€ 104.871	€ 968
Voerendaal	Zuid-Limburg	MEE Zuid Limburg	€ 62.317	€ 1.411
Voorschoten	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 212.038	€ 2.343
Voorst	Midden IJssel / Oost Veluwe	MEE Veluwe	€ 177.433	€ 2.619

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Vught	Noordoost Brabant	MEE regio Den Bosch	€ 307.391	€ 4.240
Waalre	Zuidoost Brabant	MEE Zuidoost- Brabant	€ 211.575	€ 1.806
Waalwijk	Midden Brabant	MEE Plus	€ 862.507	€ 4.620
Waddinxveen	Midden-Holland	MEE Plus	€ 322.808	€ 2.509
Wageningen	Arnhem	MEE Veluwe	€ 300.897	€ 4.130
Wassenaar	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 142.675	€ 2.438
Waterland	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 114.456	€ 1.653
Weert	Midden-Limburg	MEE Noord Midden Limburg	€ 538.865	€ 6.000
Weesp	Utrecht West	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 142.832	€ 1.749
Werkendam	West-Brabant-Oost	MEE Plus	€ 281.255	€ 2.627
West Maas en Waal	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 162.626	€ 1.925
Westerveld	Drenthe	MEE Drenthe	€ 139.663	€ 2.291
Westervoort	Arnhem	MEE Gelderse Poort	€ 157.191	€ 1.590
Westland	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 797.966	€ 9.759
Weststellingwerf	Friesland	MEE Friesland	€ 279.556	€ 2.853
Westvoorne	Stadsregio Rijnmond	MEE Plus	€ 114.894	€ 1.382
Wierden	Twente	MEE Twente	€ 161.055	€ 2.809
Wijchen	Nijmegen	MEE Gelderse Poort	€ 360.811	€ 4.288
Wijdmeren	Utrecht West	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 168.609	€ 2.237
Wijk bij Duurstede	Zuidoost Utrecht	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 233.955	€ 2.219
Winsum	Groningen	MEE Groningen	€ 154.512	€ 1.591
Winterswijk	Achterhoek	MEE Oost- Gelderland	€ 273.749	€ 3.542
Woensdrecht	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 224.873	€ 2.471
Woerden	Utrecht West	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 481.946	€ 4.850
Wormerland	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 106.864	€ 1.522
Woudenberg	Eemland	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 125.818	€ 1.187

GEMEENTE	JEUGDREGIO	MEE ORGANISATIE	BUDGET MEE	BUDGET IVH
Woudrichem	West-Brabant-Oost	MEE Plus	€ 182.850	€ 1.437
Zaanstad	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 1.425.555	€ 14.473
Zaltbommel	Rivierenland	MEE Gelderse Poort	€ 236.920	€ 2.819
Zandvoort	Zuid-Kennemerland	MEE Noordwest- Holland	€ 124.636	€ 1.686
Zederik	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 115.527	€ 1.347
Zeevang	Zaanstreek-Waterland	MEE Amstel en Zaan	€ 58.793	€ 611
Zeewolde	Flevoland	MEE IJsseloevers	€ 137.619	€ 2.164
Zeist	Zuidoost Utrecht	MEE Utrecht Gooi & Vecht	€ 666.696	€ 5.917
Zevenaar	Arnhem	MEE Oost- Gelderland	€ 249.174	€ 3.962
Zoetermeer	Haaglanden	MEE Zuid- Holland Noord	€ 1.496.183	€ 11.697
Zoeterwoude	Holland-Rijnland	MEE Zuid- Holland Noord	€ 48.853	€ 772
Zuidhorn	Groningen	MEE Groningen	€ 146.650	€ 2.140
Zuidplas	Midden-Holland	MEE Plus	€ 369.185	€ 4.057
Zundert	West-Brabant-West	MEE West- Brabant	€ 275.547	€ 2.425
Zutphen	Midden IJssel / Oost Veluwe	MEE Oost- Gelderland	€ 535.892	€ 5.776
Zwartewaterland	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 198.204	€ 2.253
Zwijndrecht	Zuid-Holland Zuid	MEE Plus	€ 533.869	€ 4.438
Zwolle	IJsselland	MEE IJsseloevers	€ 1.525.989	€ 12.472
TOTAAL			€ 178.669.214	€ 1.802.511